

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ІНСТИТУТ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

MIGRATION & LAW

VOLUME 2, ISSUES 1-2

2022

MIGRATION & LAW

VOLUME 2, ISSUES 1-2

It was founded on 18 February 2021. It is published 6 times a year
State registration certificate: series KB № 24750-14690P as of 10 March 2021
Founder and publisher: National Academy of Management
15 Ushinsky Str, Kyiv, Ukraine, 03151. Certificate ДК № 4714 as of 23 April 2014
Co-founder: Institute of Modern Educational Technologies
9 Gnata Yury Str, Kyiv, Ukraine, 03148

Included in the List of scientific specialized publications of Ukraine (category «B») in public administration, law, sociological and political sciences (specialties: 052 - Political science, 054 - Sociology, 081 - Law, 281 - Public management and administration) in accordance with the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07 April 2022 No 320 and 06 Jul 2022 No 530

EDITORIAL BOARD

KURYLIUK Yurii – Editor-in-Chief, DSc in Law (National Academy of Management)

Ukrainian Members of the Editorial Board

BABIN Borys, DSc in Law (Legislation Institute of Verkhovna Rada of Ukraine)
BORTNIK Nadiya, DSc in Law (Admiral Makarov National University of Shipbuilding)
KAMINSKA Nataliia, DSc in Law (Legislation Institute of Verkhovna Rada of Ukraine)
KOLOMIYETS Natalia, DSc in Law (Chernihiv Polytechnic National University)
MALYNOVSKA Olena, DSc in Public Adm. (National Institute for Strategic Studies)
MYTROFANOV Igor, DSc in Law (Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University)
NIKIFORENKO Volodymyr, DSc in Law, PhD in Public Adm. (Administration of the State Border Guard Service)
OLIINYK Svitlana, PhD in Law (European Union Advisory Mission Ukraine)
POZDNIAKOVA-KYRBIATIEVA Ellina, DSc in Soc. (Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy)
POKATAEV Pavlo, DSc in Law, DSc in Public Adm. (Classical Private University)
RADZIVILL Olexandr, PhD in Law (National Aviation University)
SITSINSKA Maya, DSc in Public Adm. (Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)
SHEVCHUK Olexandr, DSc in Polit. (Petro Mohyla Black Sea National University)
FILIPPOV Stanislav, DSc in Law (Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine)
FILIPPOVA Victoria, DSc in Public Adm. (Kherson National Technical University)
ZOSKA Yana, DSc in Soc. (Mariupol State University)
YAGUNOV Dmytro, DSc in Polit., PhD in Public Adm. (Vasyl Stus Donetsk National)

International Members of the Editorial Board

BERMEJO Rut, PhD in Polit. (University Rey Juan Carlos, Spain)
BUCIUNAS Gediminas, Dr in Law (Mykolas Romeris University, Lithuania)
GÓRNY Agata, Dr hab. in Soc. (Warsaw University Center for Migration Studies, Poland)
VOLLMER Bastian, PhD in Soc. (Catholic University of Applied Sciences Mainz, Germany)
ŽÁK Radim, PhD in Phil. (International Centre for Migration Policy Development, Austria)
KRUESSMANN Thomas, Dr in Law (University of Kent, England)
MARQUES José, PhD in Soc. (Polytechnic Institute of Leiria, Portugal)
MATEVOSYAN Vardan, PhD in Polit. (European Regional Academy, Armenia)
MOSKALU Violeta, PhD in Public Adm. (University of Lorraine, France)
SELIVANOV Andrey, PhD in History (Belarusian State University, Belarus)
TRAUNER Florian, DSc in Polit. (Vrije Universiteit Brussel, Belgium)
FRANK Libor, PhD in Polit. (University of Defense, Czech Republic)

EDITORIAL OFFICE ADDRESS

(room 210) 15 Ushinsky Str, Kyiv, Ukraine, 03151
tel. : (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com
Recommended for printing by the Academic Council of the National Academy of Management
(minutes № 4 as of 12 July 2022)

The authors of the articles are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of enterprises, organizations, institutions and other information. Opinions expressed in the articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the editors.

MIGRATION & LAW

VOLUME 2, ISSUES 1-2

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 24750-14690Р від 10.03.2021

Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014.

Співзасновник: Інститут сучасних освітніх технологій

Україна, 03148, м. Київ, вул. Гната Юри, 9.

Включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління, соціологічних, політичних і юридичних наук (спеціальності: 052 - Політологія, 054 - Соціологія, 081 - Право, 281 - Публічне управління та адміністрування) відповідно до наказу МОН України від 07.04.2022 № 320 та від 06.06.2022 № 530

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КУРИЛЮК Юрій – головний редактор, д.ю.н., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)

Українські члени редколегії

БАБІН Борис, д.ю.н., проф. (Інститут законодавства Верховної Ради України)

БОРТНИК Надія, д.ю.н., проф. (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)

ЗОСЬКА Яна, д.соц.н., проф. (Маріупольський державний університет)

КАМІНСЬКА Наталія, д.ю.н., проф. (Інститут законодавства Верховної Ради України)

КОЛОМІЄЦЬ Наталія, д.ю.н., проф. (Національний університет «Чернігівська політехніка»)

МАЛИНОВСЬКА Олена, д.держ.упр., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)

МИТРОФАНОВ Ігор, д.ю.н., проф. (Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського)

НІКІФОРЕНКО Володимир, д.ю.н., к.держ.упр. (Адміністрація Держприкордонслужби України)

ОЛІЙНИК Світлана, к.ю.н. (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні)

ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Еліна, д.соц.н., проф. (Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія)

ПОКАТАЄВ Павло, д.ю.н., д.держ.упр., проф. (Класичний приватний університет)

РАДЗІВІЛЛ Олександр, к.ю.н., доц. (Національний авіаційний університет)

СІЦІНСЬКА Майя, д.держ.упр. (Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова)

ФІЛІППОВ Станіслав, д.ю.н., проф. (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)

ФІЛІППОВА Вікторія, д.держ.упр., проф. (Херсонський національний технічний університет)

ШЕВЧУК Олександр, д.політ.н., проф. (Чорноморський національний університет ім. П. Могили)

ЯГУНОВ Дмитро, д.політ.н., к.держ.упр., доц. (Донецький національний університет ім. В. Стуса)

Іноземні члени редколегії

БЕРМЕХО Рут, PhD in Polit. (Університет Рея Хуана Карлоса, Іспанія)

БУЧЮНАС Гедімінас, Dr in Law (Університет Миколаса Ромеріса і Університет Вітаутаса Великого, Литва)

ВОЛМЕР Бастіан, PhD in Soc. (Католицький університет прикладних наук Мейнца, Німеччина)

ГУРНИ Агата, Dr hab. in Soc. (Центр дослідження міграції Варшавського університету, Польща)

ЖАК Радім, PhD in Phil. (Міжнародний центр розвитку міграційної політики, Австрія)

КРЮССМАН Томас, Dr in Law (Кентський університет, Велика Британія)

МАРКЕС Хосе, PhD in Soc. (Політехнічний інститут Лейрії, Португалія)

МАТЕВОСЯН Вардан, PhD in Polit. (Європейська регіональна академія, Вірменія)

МОСКАЛУ Віолета, PhD in Public adm. (Університет Лотарингії, Франція)

ТРАУНЕР Флоріан, DSc in Polit. (Брюссельський вільний університет, Бельгія)

ФРАНК Лібор, PhD in Polit. (Університет оборони, Чехія)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210

тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»
(протокол № 4 від 12 липня 2022 р.)

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

ЗМІСТ

TABLE OF CONTENTS

---

1. Міграція та кліматичні зміни: політико-правовий аспект /
Migration and climate change: political and legal aspect
Малиновська Олена /
Malynovska Olena 5
2. Наслідки сучасної міграційної політики Європейського Союзу /
Consequences of the modern migration policy of the European Union
Філіппова Вікторія, Лопушинський Іван, Плющ Руслан /
Filippova Viktoriia, Lopushynskiy Ivan, Pliushch Ruslan 26
3. Соціологічний вимір міграційних процесів в сучасному українському суспільстві / Sociological dimension of migration processes in the modern Ukrainian society
Позднякова-Кирбят'єва Елліна, Мосаєв Юрій /
Pozdniakova-Kyrbiatieva Ellina, Mosaiev Yurii 41
4. Посилення охорони та захисту державного кордону в умовах масового напливу мігрантів / Strengthening security and protection of the state border in conditions of a mass influx of migrants
Нікіфоренко Володимир, Віхтюк Андрій /
Nikiforenko Volodymyr, Vikhtiuk Andriy 56
5. Імміграційна служба та політика контролю в очах українців з нерегульованим статусом у Великобританії / Immigration enforcement and control policies in the eyes of irregular Ukrainians in the UK
Лашина Ірина, Чех Мирослава, Василиця Оксана /
Lapshyna Iryna, Chekh Myroslava, Vasylytsya Oksana 71

МІГРАЦІЯ ТА КЛІМАТИЧНІ ЗМІНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

MIGRATION AND CLIMATE CHANGE: POLITICAL AND LEGAL ASPECT

Олена Малиновська¹

*Національний інститут стратегічних досліджень
(вул. Пирогова, 7-а, м. Київ, Україна, 01030)*

Olena Malynovska

National Institute for Strategic Science (7-a, Pirohova, Kyiv, Ukraine, 01030)

Отримано: 17.11.2021. Затверджено: 23.01.2022

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізований зв'язок між зміною клімату та міграцією, його відображення в українському законодавстві. Зазначено, що головними рушіями міграційних переміщень залишаються чинники соціально-економічного та політичного характеру, проте кліматичні зміни можуть їх посилити, тоді як заходи з адаптації до них, адекватне державне управління та міжнародна кооперація – послабити. Зроблено висновок, що взаємозв'язок між зміною клімату та людською мобільністю актуалізується в політичному дискурсі і на міжнародному, і на національному рівнях, потребує врахування в законодавстві. Разом з тим, хоча Україна, як і світ в цілому, не вільна від наслідків глобального потепління і невдовзі може стикнутися з вимушеними переселеннями, обумовленими екологічними проблемами, цей взаємозв'язок відображений в українському правовому полі вкрай побіжно. Лише в деяких випадках законодавець зважав на екологічні проблеми та стихійні лиха в контексті міграції. Так, згідно чинного законодавства надзвичайні ситуації, викликані стихійними лихами чи екологічними негараздами, можуть бути причиною попередження громадян про небезпеку виїзду в ту чи іншу країну, що не є, однак, заборонаю для її відвідин. В законодавстві щодо внутрішньо переміщених осіб визнається, що надзвичайні ситуації природного характеру можуть бути однією з причин виникнення ВПО, хоча посилення на зміну клімату й відсутні. Природні та техногенні катастрофи можуть бути підставою для набуття іноземцем чи особою без громадянства тимчасового захисту в Україні. Крім того, в українському законодавстві міститься заборона примусового повернення іноземців та осіб без громадянства до країн, де

---

¹ доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник; orcid 0000-0001-5305-0253; e-mail: malinovska@niss.gov.ua

їх життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок природного чи техногенного лиха. У разі поглиблення кліматичних змін потреба у врахуванні зв'язку між міграцією та деградацією довкілля в політиці та законодавстві стосовно переміщень населення невідворотно посиляться.

Ключові слова: міграція; переміщення; екологічні мігранти; зміна клімату; міграційне законодавство; міграційна політика.

ABSTRACT

The article analyzes the connection between climate change and migration, its reflection in Ukrainian legislation. It is noted that the main drivers of migration are socio-economic and political factors, but climate change may exacerbate them, while measures to adapt to them, adequate public administration and international cooperation – to weaken. It is concluded that the relationship between climate change and human mobility is relevant in political discourse at both the international and national levels and needs to be taken into account in legislation. At the same time, although Ukraine, like the world as a whole, is not free from the effects of global warming and may soon face forced relocations due to environmental problems, this relationship is reflected in the Ukrainian legal field very briefly. Only in some cases did the legislator take into account environmental problems and natural disasters in the context of migration. Thus, according to the current legislation, emergencies caused by natural disasters or environmental disasters can be a reason to warn citizens about the danger of leaving a country, which is not, however, a ban on visiting it. Legislation on internally displaced persons recognizes that natural emergencies may be one of the causes of IDPs, although there are no references to climate change. Natural and man-made disasters may be grounds for a foreigner or a stateless person to obtain temporary protection in Ukraine. In addition, Ukrainian law prohibits the forced return of foreigners and stateless persons to countries where their lives or health, safety or liberty are in danger as a result of a natural or man-made disaster. As climate change deepens, the need to take into account the link between migration and environmental degradation in migration policies and legislation will inevitably increase.

Key words: migration; displacement; ecological migrants; climate change; migration law; migration policy.

I. ВСТУП

Підвищення рівня світового океану, посухи та наступ пустель, дефіцит питної води та інші негативні наслідки глобального потепління змушують людей залишати місця постійного проживання, водночас масові переміщення створюють додаткові екологічні загрози в місцях вселення мігрантів. З другого боку, територіальна мобільність населення є одним із засобів управління екологічними ризиками, формою адаптації до кліматичних змін.

Головними рушіями міграційних переміщень залишаються чинники соціально-економічного та політичного характеру, проте кліматичні зміни можуть їх посилити, тоді як заходи з адаптації до них, адекватне державне управління та міжнародна кооперація – послабити. У зв'язку з цим взаємозв'язок між зміною клімату

та людською мобільністю актуалізується в політичному дискурсі і на міжнародному, і на національному рівнях, потребує врахування в законодавстві.

Завдяки географічному розташуванню та природним характеристикам Україна належить до країн, де кліматична міграція наразі видається мало поширеною. Водночас, як і світ в цілому, країна не вільна від наслідків глобального потепління і невдовзі може стикнутися з вимушеними переселеннями, обумовленими екологічними проблемами. Низький рівень суспільного багатства, з одного боку, обумовлює вразливість до такої ситуації значної частини населення, а з другого, – унеможлиблює надання постраждалим належної державної допомоги. Варто врахувати також імовірність масового прибуття або транзиту територією України іноземців, яких зміни клімату змусять залишити місця попереднього проживання, обумовлені цим проблеми.

Протягом останніх десятиліть і в зарубіжній науковій літературі, і в матеріалах міжнародних організацій укорінилося усвідомлення зв'язку між кліматичними змінами, ширшими екологічними проблемами та міграцією. Водночас українські автори, попри те, що проблематика зміни клімату, як і міграцій населення, є доволі розробленою, торкалися цього питання лише епізодично. Зокрема, проблемам екологічних міграцій в глобальному масштабі присвячено статтю Ю. Посудіна¹, аналіз загострення екологічної ситуації та міграції населення на прикладі областей Західного регіону України здійснено в статті І.В. Андел², серед численних робіт, присвячених вивченню наслідків аварії на ЧАЕС, варто виділити публікацію Е.М. Лібанової³, де детально розглянуто хід та наслідки евакуації населення з ураженої зони. Разом з цим недослідженим залишається питання врахування пов'язаних зі змінами клімату переміщень населення в міграційній політиці та законодавстві України, якому й присвячено цю статтю.

¹ Посудін Ю.І. Зміни клімату та екологічна міграція. URL: http://www.ecoleague.net/images/vydannia/biblio/2012/Text_8.pdf

² Андел І.В. Екологічна міграція населення у регіонах України. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_451_AndelIV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_451_AndelIV.pdf)

³ Лібанова Е.М. Чорнобильська катастрофа: 25 років потому. URL: <https://dse.org.ua/archive/16/1.pdf>

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті є виявлення рівня відображення взаємозв'язку між переміщеннями населення та кліматичними змінами в міграційному законодавстві, низці важливих політичних та стратегічних документах держави, вироблення рекомендацій щодо удосконалення законодавчої бази з метою підвищення готовності країни до відповіді на виклики міграції, обумовленої зміною клімату та деградацією навколишнього середовища. Для її досягнення застосовані системний, порівняльний, структурно-функціональний та інші загальнонаукові методи пізнання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Недостатня увага наукової спільноти, як і української громадськості в цілому, до обумовленої екологічними проблемами міграції пов'язана, безумовно, із тим, що кліматичні зміни сприймаються українцями як такі, що становлять загрозу для далеких африканських чи азійських держав, проте для України не є наразі актуальними. Разом з тим, факти свідчать, що це не так, що імовірність не лише імміграції іноземців, а й внутрішньої міграції населення України, зумовленої екологічними причинами, наростає.

Звернемося передусім до понятійного апарату проблеми. Міжнародна організація з міграції (МОМ) запропонувала називати людей, змушених мігрувати під тиском екологічних проблем, *environmental migrants*, тобто мігрантів через довкілля, або для спрощення перекладу – екологічних мігрантів. Згідно із розробленим МОМ Глосарієм, «екологічні мігранти – це особи або групи осіб, які з причин раптової або поступової зміни довкілля, що негативно позначається на їхній життєдіяльності та умовах життя, вимушено або добровільно залишають місце свого звичайного проживання на певний час або назавжди і переміщуються в межах або поза межі держави свого походження чи проживання»¹. Ще один запропонований МОМ термін – кліматичні мігранти, як більш вузьке, ніж екологічні мігранти поняття. При цьому МОМ підкреслює, що наведені визначення є робочими і не мають жодного правового наповнення.

¹ Glossary on migration. IOM, 2019. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf

У вітчизняній та зарубіжній літературі можна зустріти також такий термін як «екологічні/кліматичні біженці». Його використання підкреслює вимушений характер міграції, необхідність розроблення певних форм міжнародного захисту для цієї категорії переміщених осіб. Проте наразі Управління Верховного комісара ООН у справах біженців виступило проти його застосування, мотивуючи це тим, що переміщення внаслідок проблем довкілля не є результатом переслідувань, як це передбачено міжнародним правом щодо біженців, що держави громадянства намагаються надавати цим особам допомогу, хоча не завжди спроможні це зробити, і що більшість таких переміщень відбувається в межах власних держав, тоді як біженець це особа, яка змушена рятуватися втечею за кордон.

Використовуючи поняття «екологічні мігранти» в контексті українських реалій, не можна не помітити, що підстави для виокремлення такої категорії переміщених осіб в політиці та праві дійсно існують. І вони не обмежуються уже доволі давньою, але й досі болючою проблемою Чорнобильських переселень.

Наведемо деякі актуальні дані. Так, за інформацією Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, з початку ХХ століття середня річна температура на території нашої держави зростає на понад 2°C, причому лише протягом останніх 30 років – на 1,2°C. Швидкість підвищення температури повітря випереджає світові тенденції, внаслідок чого в Україні ймовірно поширення посух, розширення зони ризикованого землеробства, збільшення площ земель, схильних до опустелювання. Наразі степ, де зосереджено 46% посівів зернових, забезпечує всього 35 % загального виробництва зерна, тоді як в 1990 р. – 45%. До 2050 р. в південних регіонах держави близько 3 млн га ріллі можуть стати непридатними для товарного виробництва рослинницької продукції¹. Лише протягом 2020 р. посуха призвела до збитків, які оцінюються в 23,4 млрд грн². Враховуючи, що сільське господарство виробляє 9,3% ВВП, водночас продовольство та аграрна продукція в 2020 р. становили 45% експорту країни, негативний вплив кліматичних змін на сільськогосподарську галузь

¹ Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації. Аналітична доповідь. К.: НІСД, 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf

² Лукашова С., Кириленко О. Як Україна вирішує проблему кліматичних змін? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/03/21/7287339/>

становить серйозну загрозу для економіки. Він матиме за наслідок втрату робочих місць, знелюднення сільських територій та прискорить процеси концентрації населення в містах. Нагадаємо, що з 1990 р. частка сільського населення скоротилася з майже 33% до 30,5%. Протягом 2010–2020 років при загальному зменшенні чисельності населення України на 8,8%, чисельність сільського населення зменшилася на 11,6%.

Негативні наслідки підвищення рівня світового океану невідвратно відчуватимуться в Україні, в межах якої узбережжя Чорного та Азовського морів простяглося на 1,5 тис. км. За результатами моделювання кліматичних змін, до прогнозованої зони затоплення повністю або частково можуть потрапити близько 590 населених пунктів. Повне затоплення загрожує 62 селам та 6 містам і містечкам, часткове підтоплення – 34 містам, у т.ч. таким великим містам як Одеса, Херсон, Миколаїв, Маріуполь, Бердянськ, Мелітополь, Керч. Кількість населення, яке проживає в населених пунктах, де зона затоплення може становити 75–100% загальної площі, що змусить до переселення, оцінюється у понад 75 тис. осіб¹.

Унаслідок підвищення температури, посух усе частіше населення України потерпає від масштабних лісових пожеж, які завдають значних матеріальних збитків та супроводжуються людськими жертвами. Так, після екстремально теплої і безсніжної зими 2019–2020 року великі пожежі сталися на Луганщині, Харківщині, Житомирщині та в Чорнобильській зоні відчуження. Загальна кількість ліквідованих протягом року лісових пожеж перевищила 2,5 тис., вони охопили понад 74,6 тис. га лісу. Знищені та пошкоджені сотні будівель, загинуло 16 осіб, десятки отримали травми та опіки². Квітневі пожежі в Чорнобильській зоні призвели до евакуації 200 осіб, масштабна лісова пожежа на Луганщині – 1000 осіб, яких можна віднести до категорії екологічних мігрантів.

Зливові дощі, а також неконтрольована вирубка лісів, засмічення водойм періодично призводять до руйнівних повеней. Повінь 1998 р. у Закарпатті призвела до загибелі 17 осіб, евакуації 20 тис.

¹ Голубцов О., Біатов А., Селіверстов О., Садогурська С. Вода близько: підвищення рівня моря в Україні внаслідок зміни клімату. URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/sea_2018ua_web-logo.pdf

² Державне агентство лісових ресурсів України. URL: http://dkg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=212540&cat_id=32888

9 осіб стали жертвами повені 2001 р., евакуації зазнали 14 тис¹. Повінь 2008 р. обумовила переміщення 25 тис. осіб, 39 осіб загинули. Розмір збитків оцінювався у 3–4 млрд грн. У 2020 р. масштабна повінь охопила чотири західні області України, що призвело до підтоплення 349 населених пунктів, понад 14,3 тис. будинків, затоплення 22,4 тис. присадибних ділянок, руйнування 940 км автодоріг та понад 300 мостів. Сума витрат зі спеціального фонду Держбюджету на ліквідацію наслідків повені становила 2,1 млрд грн².

Усього протягом 2020 р. Міжнародним моніторинговим центром з вимушених переміщень в Україні було зафіксовано 2 тис. вимушених переміщень внаслідок стихійних лих³.

Однак масштаби вимушених переселень в результаті кліматичних змін наразі незіставлювані з масштабами вимушеної міграції, обумовленої окупацією частини України. За даними Мінсоцполітики, що здійснює реєстрацію внутрішніх переміщених осіб, чисельність переселенців з невідконтрольних урядові України територій становить близько 1,5 млн осіб. Незважаючи на те, що після 2017 р. число внутрішнє переміщення осіб у цілому стабілізувалося, зростання їхньої чисельності цілком вірогідно. І не лише в результаті агресивних дій Росії і загострення ситуації на Донбасі, а й внаслідок екологічних проблем.

І до війни Донбас, найбільший промисловий регіон України, де вироблялося 20% промислової продукції країни, був екологічно неблагополучним. Тут було сконцентровано понад 800 промислових підприємств гірничо-видобувної, металургійної, хімічної промисловості, енергетики, важкого машинобудування та будівельних матеріалів, експлуатувалися близько 300 родовищ корисних копалин. Висока концентрація виробничих об'єктів у поєднанні зі значною щільністю населення обумовили величезне навантаження на біосферу⁴. В результаті воєнних дій та окупації частини території

¹ Найбільш масштабні паводки в історії України. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2020/06/24/infografika/suspilstvo/najbilsh-masshtabni-pavodky-istoriyi-ukrayiny>

² Лазарева Д. Згорів сарай, гори і Держбюджет: скільки коштувала Україні боротьба із наслідками зміни клімату у 2020 році. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/02/10/zgoriv-saraj-gory-i-derzhbyudzheth-skilky-koshтувала-ukrayini-borotba-iz-naslidkamy-zminy-klimatu-u-2020-rotsi/>

³ Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/countries/ukraine>

⁴ Куруленко С. Екологія Донеччини: стан та перспективи. URL: <https://www.vesna.org.ua/txt/ssxid/ecol/index.html>

краю екологічна ситуація значно погіршилася. Війна призвела до забруднення землі, води та повітря внаслідок бомбардувань і пожеж, руйнування місць зберігання небезпечних відходів, їхнього згоряння. Та найбільшу небезпеку становить затоплення шахт, експлуатація яких припиняється, а належна консервація на захопленій ворогом території не проводиться. Через припинення відкачування шахтних вод вони можуть вийти на рівень мінус 20 метрів, що означає підтоплення будинків і забруднення джерел питної води. Шахтні води виштовхують метан, він накопичується в підвалах, на перших поверхах будівель та може спричинити вибухи. Над шахтними виробками розташовані 70% населених пунктів регіону. За висновком екологів, під загрозою відселення знаходяться люди із семи міст Донецької та Луганської областей¹. На Донбасі може сформуватися непридатна для безпечного проживання територія. Місцеві мешканці, які не стали внутрішньо переміщеними особами та шукачами притулку через війну, мають шанси стати екологічними мігрантами.

Виокремити наслідки кліматичних змін та екологічних негараздів серед чинників міграції складно. Однак їхній вплив часто виявляється в активізації інших факторів виштовхування економічного, соціального та політичного характеру. Враховуючи міграційну активність населення України, деградація навколишнього середовища, погіршення умов ведення сільського господарства, пов'язані з кліматичними змінами екологічні проблеми можуть спровокувати посилення як внутрішньої, так і зовнішньої міграції.

За оцінками, які базуються на результатах дослідження, проведеного МОМ, чисельність внутрішніх трудових мігрантів перевищує 1,6 млн і сягає 9% економічно активного населення². Водночас Україна є чи не найбільшим в Європі постачальником робочої сили на міжнародний, передусім європейський ринок праці. За найвірогіднішими оцінками за кордоном працюють до 3 млн осіб. Як свідчать результати соціологічного моніторингу Інституту соціології

¹ Екологічна катастрофа на Донбасі через затоплення шахт на непідконтрольних територіях. URL: <https://www.ecoleague.net/pres-tsentr-vel/novyny/2020-rik/veresen/item/1999-ekolohichna-katastrofa-na-donbasi-cherez-zatoplennia-shakht-na-nepidkontrolnykh-terytoriiakh>

² Міграція як чинник розвитку в Україні: Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні. К.: МОМ, Представництво в Україні, 2016. С. 31.

НАНУ (2020 р.), 29,7% українців або мають особистий досвід роботи за кордоном, або такий досвід мають члени їхніх родин¹.

Під впливом пандемії COVID-19 та обумовлених нею обмежень транскордонної мобільності трудова міграція не припинилася, хоча й стала важче здійснюваною. За даними опитувань, що проводилися соціологічною групою «Рейтинг», панівним мотивом трудової міграції залишається прагнення задовольнити матеріальні потреби сім'ї. Адже середня заробітна плата в Україні найнижча в Європі. Водночас, важливим мотивом виїзду є відсутність перспектив в Україні. Причому частка тих, хто керувався цим мотивом, у 2019 р. становила 17%, а в 2020 р. зросла до 25%². Цілком вірогідно, що екологічні негаразди в країні є для частини громадян одним із аргументів для такого невтішного висновку.

Зовнішня, як і внутрішня, трудова міграція дає змогу людям підвищити свій добробут, протистояти кризовим ситуаціям, у т.ч. і спричиненим екологічними проблемами. Обсяги зароблених за кордоном коштів, які мігранти переказують своїм сім'ям на Батьківщині, постійно зростають. Вони є не лише важливим запобіжником бідності, засобом ліквідації руйнівних для домогосподарств наслідків стихійних лих, а й додатковим ресурсом розвитку економіки країни. За даними Національного банку України, лише в 2020 р. сума переказів становила близько 12 млрд дол. США, що зіставляється з 7,7% ВВП країни.

Разом з тим, значні валютні надходження від мігрантів створюють загрозу залежності від закордонних заробітків громадян, а отже, від місця, яке українці посідають на міжнародному ринку праці. Загострення конкуренції, викликане ростом пропозиції робочої сили з інших регіонів світу внаслідок кліматичних змін, ускладнить ситуацію трудових мігрантів з України, які, у порівнянні з вихідцями з азійських чи африканських країн, відзначаються не лише вищим рівнем освіти та кваліфікації, а й вищими запитами щодо заробітної плати та умов праці. У зв'язку з цим вихідці з країн, що розвиваються, можуть видатися більш прийнятними для зарубіжних працедавців. Уже зараз у Польщі, де наразі працює найбільше мігрантів

¹ Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 7(21): К., 2020. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>

² Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2020. URL: slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax

з України, стрімко зростає чисельність мігрантів з азійських країн, зокрема Індії, Таїланду, Непалу, Узбекистану тощо. Польські працевдавці все частіше порушують перед владою питання про необхідність спрощення порядку рекрутування громадян цих країн для роботи в Польщі¹.

Наслідки інтенсифікації обумовленої кліматичними змінами міграції Україна може відчувати і як країна призначення біженців, міграція яких викликана негативними змінами довкілля. Попри порівняно скромні економічні умови в країні, мігрантів приваблюватиме помірний клімат. Крім того, територія країни може використовуватися для транзиту у напрямку Західної Європи, переважно каналами нелегальної міграції. Враховуючи перспективи наростання екологічної міграції в світі варто врахувати імовірність активізації переправлення мігрантів через Україну, що потребуватиме додаткових зусиль у сфері прикордонного та внутрішнього міграційного контролю, запобігання діяльності злочинних мереж незаконного транспортування людей; необхідність розроблення схем термінового реагування на можливе раптове прибуття екологічних мігрантів.

Таким чином, кліматичні зміни, як і їхні наслідки для територіальної мобільності населення, відчутні в Україні і, очевидно, в майбутньому посилюватимуться, їхній взаємозв'язок варто врахувати в політиці та законодавстві.

Як відомо, Україна є стороною Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (підписана 11 червня 1992 р., ратифікована 29 жовтня 1996 р.), приєдналася до Кіотського протоколу до неї, а також Паризької кліматичної угоди (підписана 22 квітня 2016 р., ратифікована 14 липня 2016 р.).

У 2016 р. було прийнято Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року², де визначено основні напрями та завдання кліматичної політики України. Країна зобов'язалася не перевищити 60% викидів парникових газів від рівня 1990 р. у 2030 р. Станом на 2019 р. ця мета була досягнута і у липні 2020 р. Урядом затверджено нову кліматичну ціль – скоротити

¹ Банахевич Ю. Працівників з України попри локдауні чекають в Польщі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3226538-pracivnikiv-z-ukraini-popri-lokdauni-cekaut-u-polsi.html>

² Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80#n8>

викиди парникових газів до рівня 35% порівняно з 1990 р. кліматичних змін¹. На виконання визначених цілей ухвалено Енергетичну стратегію України до 2035 р., низку законодавчих актів щодо поводження з речовинами, використання яких впливає на озоновий шар та зміну клімату, моніторингу викидів парникових газів, охорони атмосферного повітря, запобігання, зменшення та контролю промислового забруднення тощо. Розв'язання проблеми кліматичних змін активізується і на місцевому рівні. Так, низка українських міст (Житомир, Тростянець, Чортків, Львів, Кам'янець-Подільський та інші) оголосили про перехід на 100% енергії з відновлюваних джерел до 2050 р.

До базового законодавства, спрямованого на врегулювання екологічних проблем, варто зарахувати Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики»², який, крім іншого, містить засади політики в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки (ст. 9). Не менш важливою є Стратегія національної безпеки України³, де у переліку загроз безпеці держави кліматичні зміни вказані на першому місці.

Належну увагу в цих документах приділено і міграційним процесам. Так, серед засад внутрішньої політики в соціальній сфері знаходимо забезпечення захисту прав громадян України, які працюють за кордоном, та сприяння їх поверненню в Україну. До числа загроз національній безпеці віднесено еміграцію, передусім фахівців та молоді, нелегальну міграцію, торгівлю людьми, а також викликані пандемією COVID-19 обмеження, які перешкоджають вільному руху робочої сили. Проте кліматичні та міграційні проблеми представлені в Законі та Стратегії паралельно і не перетинаються.

Важливими для визначення пріоритетів розвитку держави є політичні документи стосовно досягнення сформульованих ООН Цілей сталого розвитку (ЦСР). З ухваленням у вересні 2019 р. Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період

¹ Про схвалення Оновленого національно визначеного внеску України до Паризької угоди: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.07.2021 №868-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-shvalennya-onovlenogo-nacionalno-viznachenogo-vnesku-ukrayini-do-parizkoyi-t300721>

² Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України № 2411-VI, редакція від 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

до 2030 року»¹ ЦСР стали частиною законодавства України, орієнтирами для розроблення проєктів прогностичних і програмних документів, нормативно-правових актів.

Нагадаємо, що значна частина ЦСР спрямована на запобігання зміні клімату та деградації довкілля. Водночас, в них доволі багато завдань, які безпосередньо стосуються міграційної сфери і передбачають, зокрема: сприяння впорядкованій, безпечній, законній і відповідальній міграції, у т.ч. за допомогою планованої та добре продуманої міграційної політики; запобігання насиллю, торгівлі людьми, примусовій праці; забезпечення людей незалежно від міграційного статусу документами, що посвідчують особу; забезпечення трудових прав і належних умов праці для працівників-мігрантів; зменшення операційних витрат, пов'язаних з міжнародними переказами до щонайбільше 3% та ліквідацію каналів переказів, де ці витрати перевищують 5%; збільшення чисельності стипендій для навчання іноземців у розвинутих країнах².

У результаті великої аналітичної та прогностичної роботи було підготовлено національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій завдання ЦСР адаптовані до потреб і можливостей країни, розроблені індикатори для моніторингу їх виконання³. Заплановано, зокрема, зменшити викиди парникових газів, скоротити забруднення довкілля, підвищити ефективність водо- і енергокористування завдяки впровадженню інноваційних технологій, збільшити частку енергії з відновлюваних джерел, зменшити обсяги утворення відходів та збільшити частку їх переробки та повторного використання тощо.

Водночас, незважаючи на вагоме соціально-економічне значення трудової міграції українців за кордон, у доповіді вона згадується лише як наслідок економічних негараздів в країні. Зазначено, що сприяння впорядкованій та безпечній міграції враховано в контексті національної політики, проте жодних пояснень, яким чином, не наведено. Попри те, що передбачається залучати перекази від

¹ Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

² Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d1_en.pdf

³ Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000080/80861.pdf

мігрантів з-за кордону, завдання щодо здешевлення переказів, на відміну від глобально визначених ЦСР, не враховане. Серед затверджених Урядом індикаторів, згідно з якими здійснюється збір даних для моніторингу досягнення ЦСР, показники мобільності населення відсутні. Таким чином, на відміну від сформульованих ООН ЦСР в адаптованих Україною завданнях заходи із використання міграції як додаткового ресурсу розвитку, тим більше в контексті зміни клімату, фактично не розглядаються.

Деякі посилення на екологічні проблеми, стихійні лиха та техногенні катастрофи знаходимо в законодавстві, що регулює міграційні процеси, хоча про екологічних мігрантів у ньому й не йдеться.

Так, у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹, де міститься визначення цієї категорії населення, серед обставин, які змушують ВПО покидати місця попереднього проживання, можуть бути не лише збройний конфлікт, окупація, повсюдні прояви насильства та порушення прав людини, а й надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру.

Для здійснення зовнішньої міграції громадян базовим є Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»². Положення ст. 9 щодо обмеження на виїзд з України з міркувань безпеки можуть поширюватися на надзвичайні ситуації, викликані стихійними лихами чи екологічними негараздами. В разі виникнення в тій чи іншій державі небезпечної ситуації, Уряд приймає рішення про особливий порядок виїзду громадян України до відповідної країни та інформує про неможливість з боку держави забезпечити громадянину необхідну безпеку. Це попередження, однак, не є заборонаю для виїзду.

Ключовим для правового становища іноземців, які перебувають в Україні, є Закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»³. У першій статті Закону, поміж визначення інших важливих термінів, наводиться поняття вимушеної зупинки, тобто перебування на території України понад установлений законодавством строк

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII, в редакції від 10.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

² Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України № 3857-XII, в редакції від 28.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>

³ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України № 3771-VI, редакція від 26.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

у зв'язку з надзвичайними обставинами, до числа яких Закон відносить стихійні лиха. У Законі також міститься заборона примусового повернення іноземців та осіб без громадянства до країн, де їх життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека внаслідок природного чи техногенного лиха (ст. 31).

Процедура надання іноземцям міжнародного захисту на території України встановлена Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»¹. Відповідно до нього іноземці можуть набути статус біженця (у відповідності до Конвенції ООН 1951 р. про статус біженців), або статус особи, яка потребує додаткового, чи тимчасового захисту. Підставою для набуття статусу біженця є переслідування або обґрунтовані побоювання переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань. У разі загрози життю, безпеці чи свободі, небезпеки застосування смертної кари, тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, іноземець може претендувати на додаткову форму захисту. Підставою для його набуття є також поширення в країні, з якої він прибув, насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини. Натомість, потреба у тимчасовому захисті виникає внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження. Таким чином, тимчасовий захист на території України може бути наданий іноземцю із врахуванням природних чи кліматичних чинників, які спонукали до втечі.

Відповідно до норм міжнародного права, головною формою міжнародного захисту є невислання (*non-refoulement*). В українському Законі відсутня безпосередня заборона на вислання або примусове повернення біженця чи особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, до країни, де їх життю загрожує небезпека через чинники екологічного характеру. Разом з тим, положення ст. 3 про невислання може бути застосоване не лише у зв'язку з загрозою

¹ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України № 3671- VI, в редакції від 03.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>

переслідування за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, через загрозу катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а й з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна. Тобто в принципі існують підстави для її застосування з посиланням на приєднання України до кліматичних угод.

IV. ВИСНОВКИ

Екологічна міграція поки що не знайшла прямого врегулювання в міграційному праві України, проте в низці випадків законодавець зважав на екологічні проблеми та стихійні лиха. У разі посилення кліматичних змін потреба у врахуванні зв'язку між міграцією та деградацією довкілля в політиці та законодавстві стосовно переміщень населення невідворотно посилиться.

Завдання імплементації у правове поле питань врегулювання кліматичної міграції стоїть не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Хоча більшість обумовлених зміною клімату переміщень здійснюються в рамках кордонів власних держав у напрямку міст, однак зростають також і міжнародні міграції, спрямовані з країн, що розвиваються, до розвинутих держав. Це вимагає створення чіткої моделі глобального гуманітарного реагування на масові переміщення в результаті природних катаклізмів, визначення юридичного статусу осіб, які вимушено переміщуються внаслідок кліматичних змін. Адже на сьогодні терміни, які використовуються стосовно цієї категорії людей, відсутні в міжнародному праві.

Політична відповідь на кліматичну міграцію формується головним чином у контексті захисту прав людини, обумовлені кліматичними змінами мігранти часто сприймаються як біженці, які потребують міжнародного захисту. Не менш поширеним є підхід у рамках безпекового дискурсу, коли зміни клімату, які примушують переміщуватися великі маси населення, трактуються як генератор виникнення загрози неврегульованої міграції та безпеці кордонів. Водночас, протягом останнього десятиліття все більшого поширення набуває ставлення до міграції як до одного з засобів управління ризиками кліматичних змін, форми адаптації до них.

Міжнародна організація з міграції у сфері реагування на екологічну міграцію виступає за реалізацію семи напрямів діяльності, так званих «7 As». Серед них «adaptation» – визнання позитивного потенціалу міграції як стратегії адаптації до змін клімату; «abilities» – привертання уваги до можливостей на рівні політичних акторів та громад з метою реагування на проблеми, пов'язані з територіальною мобільністю в умовах зміни клімату та деградації навколишнього середовища; «alliances» – заохочення партнерських відносин та співпраці між країнами-донорами та реципієнтами, а також різними областями політики з метою розроблення широкого спектру варіантів дій; «action» – поширення інформації про вже вжиті заходи та передовий досвід з метою заохочення розроблення нових заходів; «assessments» – оцінка наявних даних, необхідних для формування обґрунтованої політики; «assets» – доступ до активів для розвитку політики міграції та адаптації, використання джерел фінансування, пов'язаних з міграцією, зокрема переказів мігрантів; «advocacy» – надання можливості для висловлювання своєї позиції екологічним мігрантам.

Варто зазначити, що на 21-й сесії Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН), що відбулася в листопаді 2015 р., було вирішено створити Цільову групу з питань переміщення населення, як глобальну платформу для формування політики щодо інтеграції питань міграції до кліматичного порядку денного. Нею розроблено набір рекомендацій для запобігання, мінімізації та розв'язання проблем переміщення населення, пов'язаних із наслідками зміни клімату. Зокрема, Сторонам РКЗК ООН рекомендовано: 1) розглянути питання формування національного та регіонального законодавства, політики та стратегій, які б відображали важливість інтегрованого підходу до запобігання, мінімізації та вирішення проблем переміщення населення, пов'язаного із несприятливими наслідками зміни клімату; 2) активізувати дослідження, збір даних, аналіз ризиків та обмін інформацією з метою покращання розуміння, а також регулювання мобільності людей, пов'язаної з негативними наслідками зміни клімату; 3) посилити готовність до запобігання, мінімізації та подолання вимушених переміщень (раннє попередження, планування дій у надзвичайних ситуаціях, планування евакуації, інноваційні підходи, зокрема фінансування на базі прогнозів); 4) інтегрувати трансформації міграційної поведінки та

можливості, що пов'язані із мобільністю людей у процеси національного планування; 5) розглянути можливість надання допомоги всім переміщеним особам, у тому числі тим, хто переміщений внаслідок несприятливих наслідків зміни клімату; 6) сприяти впорядкованій, безпечній, регулярній та відповідальній міграції та мобільності людей відповідно до національних законів та політики¹. Як сторона РКЗК ООН, Україна має враховувати ці рекомендації.

Таким чином, уточнення зв'язку між кліматичними змінами та територіальною мобільністю населення, його врахування в політичних та законодавчих документах стосовно запобігання екологічним проблемам та регулювання міграції є для України актуальним внаслідок і внутрішніх причин, і міжнародних зобов'язань. Це вимагає активізації наукових досліджень у цій царині, збору та аналізу відповідної інформації, вивчення зарубіжного досвіду, розроблення рекомендацій, які б сприяли прийняттю необхідних політичних та законодавчих рішень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Андел І.В. Екологічна міграція населення у регіонах України. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_451_AndelIV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_451_AndelIV.pdf)
2. Банахевич Ю. Працівників з України попри локдауні чекають в Польщі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3226538-pracivnikiv-z-ukraini-popri-lokdauni-cekaut-u-polsi.html>
3. Голубцов О., Біатов А., Селіверстов О., Садогурська С. Вода близько: підвищення рівня моря в Україні внаслідок зміни клімату. URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/sea_2018ua_web-_logo.pdf
4. Державне агентство лісових ресурсів України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=212540&cat_id=32888
5. Екологічна катастрофа на Донбасі через затоплення шахт на невідконтрольній території. URL: <https://www.ecoleague.net/pres-tsentr-vel/novyny/2020-rik/veresen/item/1999-ekolohichna-katastrofa-na-donbasi-cherez-zatoplennia-shakht-na-nepidkontrolnykh-terytoriakh>
6. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації. Аналітична доповідь. К.: НІСД, 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf
7. Лібанова Е.М. Чорнобильська катастрофа: 25 років потому. URL: <https://dse.org.ua/archive/16/1.pdf>
8. Куруленко С. Екологія Донеччини: стан та перспективи. URL: <https://www.vesna.org.ua/txt/sxid/ecol/index.html>

¹ Report of the Executive Committee of the Warsaw International Mechanism for Loss and Damage associated with Climate Change Impacts. FCCC/SB/2018/L.6. URL: <https://undocs.org/en/FCCC/SB/2018/L.6>

9. Лазарева Д. Згорів сарай, гори і Держбюджет: скільки коштувала Україні боротьба із наслідками зміни клімату у 2020 році. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/02/10/zgoriv-saraj-gory-i-derzhbyudzhhet-skilky-koshtovala-ukrayini-borotba-iz-naslidkami-zminy-klimatu-u-2020-rotsi/>
10. Лукашова С., Кириленко О. Як Україна вирішує проблему кліматичних змін? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/03/21/7287339/>
11. Міграція як чинник розвитку в Україні: Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні. К.: MOM, Представництво в Україні, 2016.
12. Найбільш масштабні паводки в історії України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/24/infografika/suspilstvo/najbilsh-masshtabni-pavodky-istoriyi-ukrayiny>
13. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d1_en.pdf
14. Посудін Ю.І. Зміни клімату та екологічна міграція. URL: http://www.ecoleague.net/images/vydannia/biblio/2012/Text_8.pdf
15. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України № 3671- VI, в редакції від 03.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
16. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII, в редакції від 10.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
17. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України № 2411-VI, редакція від 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
18. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України № 3771-VI, редакція від 26.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
19. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України № 3857-XII, в редакції від 28.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>
20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
21. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80#n8>
22. Про схвалення Оновленого національно визначеного внеску України до Паризької угоди: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.07.2021 № 868-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-onovlenogo-nacionalno-viznachenogo-vnesku-ukrayini-do-parizkoyi-t300721>
23. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
24. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2020. URL: [slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayinciv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax](https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayinciv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax)

25. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 7(21): К., 2020. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>
26. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000080/80861.pdf
27. Glossary on migration. IOM, 2019. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
28. Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/countries/ukraine>
29. Report of the Executive Committee of the Warsaw International Mechanism for Loss and Damage associated with Climate Change Impacts. FCCC/SB/2018/L.6. URL: <https://undocs.org/en/FCCC/SB/2018/L.6>

REFERENCES

1. Andel I.V. Ekolohichna mihratsiya naseleण्या u rehionakh Ukrayiny [Ecological migration of the population in the regions of Ukraine]. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20133\(101\)/sep20133\(101\)_451_AndelIV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20133(101)/sep20133(101)_451_AndelIV.pdf)
2. Banakhevych Yu. Pratsivnykiv z Ukrayiny popry lokdauny chekayut v Polshchi [Workers from Ukraine are waiting in Poland despite the lockdown]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3226538-pracivnikiv-z-ukraini-popri-lokdaunicekaut-u-polsi.html>
3. Holubtsov O., Biatov A., Seliverstov O., Sadohurska S. Voda blyzko: pidvyshchennya rivnya morya v Ukrayini vnaslidok zminy klimatu [Water is close: sea level rise in Ukraine due to climate change]. URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/sea_2018ua_web-logo.pdf
4. Derzhavne ahentstvo lisovykh resursiv Ukrainy [State Agency of Forest Resources of Ukraine]. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=212540&cat_id=32888
5. Ekolohichna katastrofa na Donbasi cherez zatoplennya shakht na nepidkontrolnykh terytoriyakh [Ecological catastrophe in Donbass due to flooding of mines in uncontrolled territories]. URL: <https://www.ecoleague.net/pres-tsent-vel/novyny/2020-rik/veresen/item/1999-ekolohichna-katastrofa-na-donbasi-cherez-zatoplennya-shakht-na-nepidkontrolnykh-terytoriiakh>
6. Zmina klimatu: naslidky ta zakhody adaptatsiyi. Analychna dopovid [Climate change: consequences and adaptation measures. Analytical report]. Kyiv: NISS, 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf
7. Posudin Y.I. Zminy klimatu ta ekolohichna mihratsiya [Climate change and ecological migration]. URL: http://www.ecoleague.net/images/vydannia/biblio/2012/Text_8.pdf
8. Libanova E.M. Chornobylska katastrofa: 25 rokiv potomu [The Chernobyl disaster: 25 years later]. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/16/1.pdf>
9. Kurulenko S. Ekolohiya Donechchyny: stan ta perspektyvy [Ecology of Donetsk region: state and prospects]. URL: <https://www.vesna.org.ua/txt/sxid/ecol/index.html>
10. Lazaryeva D. Z-horiv saray, hory i Derzhbyudzheth: skilky koshtovala Ukraini borotba iz naslidkamy zminy klimatu u 2020 rotsi [Burned barn and the State Budget: how much did it cost Ukraine to fight the effects of climate change in 2020]. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/02/10/zgoriv-saraj-gory-i-derzhbyudzheth-skilky-koshtovala-ukrayini-borotba-iz-naslidkamy-zminy-klimatu-u-2020-rotsi/>
11. Lukashova S., Kyrylenko O. Yak Ukraina vyrishuye problemu klimatychnykh zmin? [How does Ukraine solve the problem of climate change?]. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/03/21/7287339/>

12. Mühratsiya yak chynnyk rozvytku v Ukraini: Doslidzhennya finansovykh nadkhodzen, povyazanykh z mühratsiyeyu, ta yikhnoho vplyvu na rozvytok v Ukraini [Migration as a factor of development in Ukraine: A study of financial income related to migration and their impact on development in Ukraine]. Kyiv, IOM, 2016.
13. Naybilsh masshtabni pavodky v istoriyi Ukrainy [The largest floods in the history of Ukraine]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/24/infografika/suspilstvo/najbilsh-masshtabni-pavodky-istoriyi-ukrayiny>
14. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d1_en.pdf
15. Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuyut dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu [On refugees and persons in need of additional or temporary protection]: Law of Ukraine No 3671-VI, edition of 03.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
16. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]: Law of Ukraine No 1706-VII, edition of June 10, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
17. Pro zasady vnutrishnoyi ta zovnishnoyi polityky [On the principles of domestic and foreign policy]: Law of Ukraine No 2411-VI, edition of July 8, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
18. Pro pravovyi status inozemtsiv ta osib bez hromadyanstva [On the legal status of foreigners and stateless persons]: Law of Ukraine No 3771-VI, edition of March 26, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
19. Pro porjadok vyizdu z Ukrainy i vyizdu v Ukrainu hromadyan Ukrainy [On the procedure for leaving Ukraine and entering Ukraine for citizens of Ukraine]: Law of Ukraine No 3857-XII, edition of August 28, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>
20. Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14/09/2020 “Pro Stratehiyu natsionalnoyi bezpeky Ukrainy” [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”]: Decree of the President of Ukraine No 392/2020 of 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
21. Pro skhvalennya Kontseptsiyi realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2030 roku [On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of climate change until 2030]: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 932-r of December 7, 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-p#n8>
22. Pro skhvalennya Onovlenoho natsionalno vyznachenoho vnesku Ukrainy do Paryzkoyi uhody [On approval of the Renewed Nationally Defined Contribution of Ukraine to the Paris Agreement]: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 868-r of July 30, 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-onovlenogo-nacionalno-viznachenogo-vnesku-ukrayini-do-parizkoyi-t300721>
23. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030]: Decree of the President of Ukraine No 722/2019 of September 30, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
24. Trudova mühratsiya: skilky ukrainskykh pratsiuvaly za kordonom v 2019–2020 [Labor migration: how many Ukrainians worked abroad in 2019–2020]. URL: slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-muhratsiya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax
25. Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin [Ukrainian society: monitoring social changes]. Vol. 7(21): Kyiv, 2020. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>

26. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid [Sustainable Development Goals: Ukraine. National report]. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000080/80861.pdf
27. Glossary on migration. IOM, 2019. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
28. Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/countries/ukraine>
29. Report of the Executive Committee of the Warsaw International Mechanism for Loss and Damage associated with Climate Change Impacts. FCCC/SB/2018/L.6. URL: <https://undocs.org/en/FCCC/SB/2018/L.6>

НАСЛІДКИ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

CONSEQUENCES OF THE MODERN MIGRATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Вікторія Філіппова¹, Іван Лопушинський², Руслан Плющ³

Херсонський національний технічний університет

(Бериславське шосе, 24, м. Херсон, Україна, 73008)

Viktoriia Filippova, Ivan Lopushynskiy, Ruslan Plushch

Kherson National Technical University

(24, Berislavske shose, Kherson, Ukraine, 73008)

Отримано: 13.12.2021. Затверджено: 22.02.2022

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується стан державного регулювання міграційних процесів, а також наслідків, що виникли в результаті реалізації сучасної міграційної політики. В процесі дослідження доведено, що світові події, які відбуваються сьогодні, актуалізували ряд основних міграційних проблем в ЄС. Так, COVID-19 сприяє історичній зупинці глобальної мобільності, посилює нерівність серед населення іммігрантського походження та в силу існуючих обставин послабляє їх державну підтримку. Поряд з цим, стійкі кризи біженців стали привертати менше уваги, що пов'язано як соціально-політичним так і з фінансовим становищем всередині ЄС. На додаток до цього мігранти, які опинилися у скрутному становищі через пандемію COVID-19, почали чинити тиск на приймаючі країни та країни транзиту. Через падіння уряду в Афганістані сьогодні відбувається масова міграція афганців, диверсифікація міграційних потоків, а також «озброєння» міграції з геополітичною метою. Важливим в межах міграційної політики сьогодні є налагодження діалогу та партнерства з країнами походження та транзиту на основі солідарності та спільної відповідальності, причому глобальний підхід до міграції та мобільності слід розглядати як найважливішу основу для процесів міграційної політики ЄС, її комплементарної зовнішньої політики та співпраці з метою розвитку. Останніми роками було вжито ряд рішучих

---

¹ доктор наук з державного управління, професор; orcid 0000-0002-8476-3341; e-mail: filippova_vd@ukr.net

² доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України; orcid 0000-0002-7460-7476; e-mail: doctordumetaua@meta.ua

³ доктор наук з державного управління, доцент; orcid 0000-0003-1135-1482; e-mail: r.plushch@gmail.com

заходів у зв'язку з міграційним тиском, утім необхідно активізувати спільні зусилля щодо створення ефективної, гуманітарної та безпечної європейської міграційної політики. Уряди, приватний сектор, громадянське суспільство, а також місцева влада та регіональні організації повинні взяти на себе зобов'язання максимально використати позитивні сторони міграції та знизити негативні наслідки непродуманих рішень реалізації міграційної політики.

Ключові слова: міграційна політика; демократичні процеси; Європейській Союз.

ABSTRACT

The article analyzes the state of state regulation of migration processes, as well as the consequences resulting from the implementation of modern migration policy. In the course of the research it is proved that the world events taking place today have actualized a number of main migration problems in the EU. COVID-19, for example, contributes to a historic halt in global mobility, increases inequalities among populations of immigrant origin and, due to existing circumstances, weakens state support for them. At the same time, persistent refugee crises have attracted less attention, due to both the socio-political and financial situation within the EU. On top of this, migrants stranded by the COVID-19 pandemic have begun to put pressure on host and transit countries. Because of the fall of the government in Afghanistan, there is now a mass migration of Afghans, the diversification of migration flows, and the «weaponization» of migration for geopolitical purposes. Important in migration policy today is the establishment of dialogue and partnership with countries of origin and transit on the basis of solidarity and shared responsibility, with a global approach to migration and mobility to be seen as an essential basis for EU migration policy processes, its complementary foreign policy and development cooperation. A number of decisive measures have been taken in recent years in response to migration pressures, but a concerted effort to create an effective, humane and safe European migration policy must be intensified. Governments, the private sector, civil society, as well as local authorities and regional organizations must commit themselves to maximizing the positive aspects of migration and reducing the negative consequences of ill-conceived migration policy implementation decisions.

Key words: migration policy; democratic processes; European Union.

I. ВСТУП

Міграція є і, ймовірно, залишиться однією з найважливіших політичних проблем світу в ХХІ столітті. Сьогодні країни Європи піддаються критиці через відсутність лідерства та узгодженої та скоординованої політики перед кризою біженців та за недостатньо продумані механізми реагування, всі з яких серйозно обмежують своєчасні рішення та ефективну реалізацію міграційної політики. Короткострокові підходи не змогли вирішити довгостроковий характер проблеми міграції та біженців. На думку вчених, існує три фундаментальні структурні причини нездатності забезпечити комплексний та ефективний підхід Європи до кризи біженців: система паралельних компетенцій, яка дає змогу державам-членам проводити

власну політику поряд з політикою ЄС; співіснування занадто великої кількості акторів, які хочуть висловитися в політиці і які походять із дуже різних сфер політики з різними, якщо не суперечливими інтересами; і фрагментарні, а в деяких випадках комплексні, інструменти фінансування, що блокуються. Є низка кроків, які європейська спільнота може зробити для подолання цих обмежень, зокрема шляхом призначення старшого політичного радника для налагодження мостів між зовнішнім і внутрішнім виміром міграційної політики та політики надання притулку в системі Євроспільноти, а також між інституціями Європейського Союзу й іншими зацікавленими державами¹.

З точки зору сьогодення, міграційна політика являє собою цілеспрямовану діяльність державних органів, міжнародних організацій і громадських об'єднань у сфері регулювання міграційних процесів та міграційних відносин. У плані глобальних міграційних потоків національні держави взаємодіють одна з одною, акцентуючи взаємозв'язки різного рівня. Посилення соціального і безпекового напруження в соціумі, інтенсифікація процесів міжнародної міграції, актуалізують питання дослідження особливостей реалізації міграційної політики і міграційних проблем у цілому. Питаннями міграції, правовими аспектами регулювання міграційних процесів, міграційною політикою в різні часи розглядали Х. Нейссер (H. Neisser)², О. Старк (O. Stark) і Ю.К. Ван (Y.Q. Wang)³, К. Теохарідес (C. Theoharides)⁴ та низка інших вчених. Зокрема, С. Гоболт (S. Hobolt) у своєму науковому дослідженні зазначає, що в зв'язку з так званою «кризою біженців» і референдумом щодо Brexit, міграція всередині країн почала активно обговорюватися⁵. Ж.-П. Чаузи (J.-P. Chauzy) і Г. Аппаве (G. Appave) наголошують, що публічні дебати з питань міграції сьогодні стають все більш важливими, і, можливо, висвітлення питань міграційної

¹ Faure R., Gavas M., Knoll A. (2015). Challenges to a comprehensive EU migration and asylum policy. Maastricht: ECDPM. London: Overseas Development Institute. URL: <https://ecdpm.org/publications/challenges-comprehensive-eu-migration-asylum-policy/>

² Neisser H. (2016). European migration policy. In: *Africa and Fortress Europe* (pp. 155-174). Routledge.

³ Stark O., Wang Y.Q. (2002). Migration dynamics. *Economics Letters*. Vol. 76(2). pp. 159-164. [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(02\)00042-3](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(02)00042-3)

⁴ Theoharides C. (2020). The unintended consequences of migration policy on origin-country labor market decisions. *Journal of Development Economics*. Vol. 142, art. 102271. doi: 10.1016/j.jdeveco.2018.07.012

⁵ Hobolt S.B. (2016). The Brexit vote: A divided nation, a divided continent. *Journal of European Public Policy*. Vol. 23(9). pp. 1259-1277. doi: 10.1080/13501763.2016.1225785

політики чинить значний вплив на громадськість, впливає на ставлення до процесів міграції та подальший вплив на неї¹. Б. Буршер (B. Burscher), Дж. Шпанже (J. Spanje) і Ч. Х. Врізе (C.H. Vreese) наполягають на тому, що висвітлення питань, пов'язаних з міграційною політикою і процесами міграції, знання про їх вплив на сприйняття та ставлення громадян, можуть бути важливими для розуміння змін міграційної політики всередині різних держав і в глобальному суспільстві в цілому².

Зосередившись на випадку Канади, А. Марклін (A. Macklin) обговорює побудову ідеї «істотного» руху, досліджуючи його виробництво, перегляд і репрезентативність. Автором виділено три типи основних рухів: економічний, правовий і політичний. Перша категорія вписується в обмежувальну тенденцію, розширюючи права на в'їзд робітників з-за кордону, сезонним сільськогосподарським робітникам і деяким іноземним студентам, але не біженцям чи особам, які шукають притулку загалом. Остання категорія надає можливість заперечення, що підтверджується розширенням значення сім'ї у Канаді³. Також С. Рехаг та інші (S. Rehaag et al.) проводять історичну паралель із попереднім використанням урядами міграційних криз для формування міграційного законодавства⁴.

Д. Фкоста та Л. Брумат (D. Acosta, L. Brumat) описують концепцію «права на міграцію», яка характеризує підхід Південної Америки до міграції у XXI сторіччі⁵.

Г. Девіс (G. Davies) ставить питання, чи привела пандемія до нового етапу в законодавстві ЄС, в якому національні страхи стали більш законним виправданням для обмеження пересування, або ж пандемія розглядатиметься як настільки виняткова, що виходить за межі закону і, отже, не є прецедентом. Він пояснює, що, запроваджуючи

¹ Chauzy J.-P., Appave G. (2014). Communicating effectively about migration. In G. Dell'Orto & V. Birchfield (Eds.), *Reporting at the Southern borders: Journalism and public debates on immigration in the US and the EU*. New York: Routledge.

² Burscher B., van Spanje J., de Vreese C.H. (2015). Owning the issues of crime and immigration: The relation between immigration and crime news and anti-immigrant voting in 11 countries. *Electoral Studies*. Vol. 38. pp. 59–69. doi: 10.1016/j.electstud.2015.03.001

³ Macklin A. (2022). (In) essential bordering: Canada, COVID, and mobility. *Migration and Pandemics*. Cham, Springer.

⁴ Rehaag S., Song J., Toope A. (2020). Never letting a good crisis go to waste: Canadian interdiction of asylum seekers. *Frontiers in Human Dynamics*. No. 2. p. 4.

⁵ Acosta D., Brumat L. (2020). Political and legal responses to human mobility in South America in the context of the Covid-19 crisis. More fuel for the fire? *Frontiers in Human Dynamics*. No. 2. p. 12.

прикордонні обмеження під час пандемії, уряди країн-членів ЄС наслідували не лише наукові поради, а й громадську думку, всупереч тому, що загалом допускає законодавство ЄС. Дослідник зазначає, що такий підхід можна розглядати як поразку права ЄС у його традиційному розумінні та як тріумф місцевих переваг символічної безпеки та закритості над науковими стандартами та законом¹.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Мета цієї статті – зробити внесок у науковий дискурс шляхом теоретичного аналізу поглядів на специфіку державного регулювання міграційних процесів, а також наслідків, що виникли в результаті реалізації сучасної міграційної політики. Весь процес дослідження супроводжувався використанням логічних прийомів (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстракція, узагальнення), які сприяли уточненню і формулюванню ряду наукових положень. Методологічною основою дослідження став також метод аксіоматики, методи системного та контент-аналізу сучасного стану реалізації міграційної політики на наднаціональному та національному рівнях, а також вивчення та узагальнення наукових праць вчених, що стосуються досліджуваного питання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Упродовж останніх років дослідники проводили систематичне порівняння міграційної політики, створюючи набори індикаторів/індексів політики на наднаціональному і національному рівнях. Такі показники призначені для аналізу відмінностей і тенденцій у міграційній політиці, а також для оцінки детермінант та ефектів політики в межах всебічного міжнародного співробітництва з питань, пов'язаних з міграцією.

Основу для такого співробітництва було закладено Організацією Об'єднаних Націй (ООН), у рамках двох Діалогів на високому рівні з питання міжнародної міграції та розвитку. Перша в історії пленарна сесія Генеральної Асамблеї ООН з питань міграції відбулася 2006 року у Нью-Йорку та була присвячена способам максимізації

¹ Davies G. (2020). Does evidence-based EU law survive the covid-19 pandemic? Considering the status in EU law of lockdown measures which affect free movement. *Frontiers in Human Dynamics*. No. 3.

вигід міграції для розвитку та зменшення різноманітних труднощів¹. Продовжуючи таку політику, у 2013 році Генеральна Асамблея ООН провела другий Діалог високого рівня з питань міжнародної міграції та прав людини², який став важливим кроком у просуванні міжнародної співпраці з питань міграції під егідою ООН. Обговорення, що розпочалися в рамках цих діалогів, зрештою, призвели до проведення Саміту ООН з питань біженців та мігрантів у 2016 році³, на якому учасниками пленарного засідання високого рівня Генеральної Асамблеї ООН одностайно було прийнято історичну Нью-Йоркську декларацію, яка включає низку зобов'язань щодо поліпшення становища біженців та мігрантів, а також компоненти, необхідні для досягнення Глобального договору про біженців⁴. Глобальний договір про біженців став основою для більш передбачуваного та рівноправного поділу відповідальності, визнаючи, що стійке вирішення проблем біженців не може бути досягнуто без міжнародного співробітництва. Цей Договір дав можливість отримати урядам, міжнародним організаціям та іншим зацікавленим сторонам план, який дозволив задекларувати гарантії, що приймаюча країна отримує необхідну підтримку і що біженці зможуть згодом вести повноцінне продуктивне життя. Отже, ключові цілі Договору полягають у: зниженні тиску на приймаючі країни; підвищенні самозабезпеченості біженців; розширенні доступу до сторонніх рішень; дотримання умов у країнах походження для безпечного та гідного повернення в майбутньому.

Нарешті, після тривалих дискусій і ряду міжурядових переговорів, було укладено і прийнято Глобальний договір про безпечну, впорядковану та легальну міграцію (A/RES/73/195) (Глобальний договір)⁵, який став першою міжурядовою угодою, підготовленою під егідою ООН, яка широко зачіпає всі аспекти міжнародної міграції.

¹ High-level Dialogue on International Migration and Development United Nations General Assembly (14-15 September 2006). URL: <https://www.un.org/migration/index.html>

² High-level Dialogue on International Migration and Development: "Making Migration Work": High-level meetings of the 68th Session of the General Assembly 3-4 October 2013. URL: <https://www.un.org/en/ga/68/meetings/migration/>

³ The New York Declaration for Refugees and Migrants. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Migration/Pages/NewYorkDeclaration.aspx>

⁴ Report of the United Nations High Commissioner for Refugees. URL: https://www.unhcr.org/gcr/GCR_English.pdf

⁵ Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migrations: Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018. URL: <https://www.unhcr.org/ru/A/RES/73/195>

Згадуваний договір ґрунтується на міжнародному праві в галузі прав людини та підтверджує обов'язок держав дотримуватися, захищати та здійснювати всі права мігрантів з точки зору прав людини. При цьому, Глобальний договір спирається на положення Загальної декларації прав людини та кожного з дев'яти основних міжнародних договорів у галузі прав людини, а також містить Керівний принцип прав людини. Разом з тим, Глобальний договір визначає 23 цілі для дій держав, що підкріплено конкретними зобов'язаннями, спрямованими на усунення труднощів, які пов'язані з процесами сучасної міграції. Зобов'язання та дії, перелічені у Глобальному договорі, можна розглядати як керівництво для держав у виконанні їхніх правозахисних зобов'язань при розробці заходів управління міграцією з метою скорочення ризику та факторів уразливості, з якими мігранти стикаються на різних етапах міграції, а також для створення сприятливих умов, які б розширювали права та можливості всіх мігрантів стати активними членами суспільства.

Утім, як було сказано на початку, останнім часом Європейський Союз часто критикують за відсутність узгодженої і скоординованої міграційної політики, а також за погано розроблені механізми реагування, які обмежують ефективну реалізацію міграційної політики. Так, на думку Е. Лоллетт (E. Collett), існує дві основні причини неспроможності механізмів розробки, узгодження та реалізації міграційної політики ЄС: по-перше, співіснування занадто великої кількості акторів, які хочуть висловитися в політиці і які походять з дуже різнобічних сфер політики з різними, якщо не суперечливими, інтересами; по-друге, відсутність спільного підходу в Комісії та ЄСВД, що призводить до неузгоджених відповідей на реакції з боку політики¹.

У широкому сенсі європейська міграційна політика – це регулювання та управління транскордонними переміщеннями до та всередині ЄС. Часто ставлять під сумнів, чи існує – крім національної міграційної політики – взагалі така політика на рівні ЄС. Однак, виходячи з проведеного аналізу, можна стверджувати, європейська міграційна політика точно існує, утім з самого початку ця політика поділяється на три сфери політики, що призводить до структурних

¹ Collett E. (2015). The development of EU policy on immigration and asylum. Rethinking coordination and leadership. *Policy Brief Issue*. No. 8.

та інституційних недоліків, які можуть перешкоджати ефективним і стійким політичним діям¹.

1. Політика мобільності стосується вільного пересування громадян ЄС в межах ЄС. Створена на основі логіки внутрішнього ринку, вона також зачіпає політичну сферу юстиції та внутрішніх справ, а також логіку основних прав. Тут вирішальним фактором стало розширення ЄС, у якому зараз близько 505 мільйонів потенційно вільних громадян. Основний принцип: усі громадяни ЄС можуть вільно пересуватися лише з деякими обмеженнями.

2. Міграційна політика стосується транскордонного переміщення громадян третіх країн до та всередині ЄС. Це традиційно включалося в сферу внутрішніх справ, але дедалі більше збігаються з іншими сферами політики ЄС (наприклад, трудові та соціальні питання). Тут ключовим фактором є розвиток Шенгенської зони без систематичного внутрішнього прикордонного контролю та гармонізації зовнішнього прикордонного контролю. Основне правило таке: кожна держава-член контролює свої спільні кордони відповідно до загальних стандартів, але в основному за власний кошт.

3. Політика надання притулку також є частиною сфери внутрішніх справ. Фундаментальним розвитком стало наближення до загальних стандартів. Основний принцип полягає в тому, що держава-член першого в'їзду несе відповідальність за клопотання про надання притулку, подані після незаконного в'їзду, лише за дуже нечисленними винятками. Цей так званий Дублінський принцип є найбільш суперечливим правилом загальної системи надання притулку. І в Шенгенській угоді, і в Дублінському принципі існує сильна асиметрія в географічному відношенні, оскільки важливим є питання чи має країна відкритий зовнішній кордон чи ні².

Г. Генрі (G. Henry) і Ф. Пастор (F. Pastore) наголошують, що ці передумови радикально змінилися за останні кілька років. Через економічну кризу східне розширення малобільший міграційний вплив, ніж очікувалося. Крім того, перехідний період і конфлікти у Північній Африці та на Близькому Сході посилюють міграційний тиск і знизили

¹ Pastore F. (2014). Towards a European Immigration Policy? Presentation at the Population Europe Event: The Stranger Among Us. *Immigration Policies and Social Cohesion in Europe*. Rome, 30 October.

² Zuanna G.D., Hein C., Pastore F. (2015). Migration and political challenges in times of crisis in the EU. *Policy Brief*. No. 09. URL: <https://population-europe.eu/research/policy-briefs/pitfalls-european-migration-policy>

ефективність зовнішнього контролю над міграцією. Можна також спостерігати розширення нерегулярних змішаних міграційних потоків людей з-за меж ЄС, які переїжджають з різних причин, але мають однакові маршрути або способи подорожі (наприклад, економічні мігранти та біженці). Іншим фактором є асиметричний вплив кризи євро, яка вражає країни дуже по-різному. У південних штатах це зменшує здатність стабілізувати потоки нерегулярної міграції та забезпечити ефективну інтеграцію на ринок праці, що збільшує стимули для мігрантів до переїзду в інші країни-члени, відомі як «вторинне переміщення». Поляризація між основними країнами та країнами, розташованими вздовж відкритих зовнішніх кордонів, разом із деструктуризацією європейського сусідства підірвали самі основи співпраці та солідарності у сфері європейської міграційної політики та призвели в певному сенсі до її провалу¹.

Що мається на увазі під провалом політики? В аналітичному сенсі можна сказати, що провал політики відбувається тоді, коли політика не досягає своїх заявлених цілей. Однак це означає, що оцінка політики повинна ґрунтуватися на точності та відкритості цілей політики, але політики та чиновники можуть неохоче заявляти про свої справжні цілі, побоюючись викликати протистояння. Це змушує ставити під сумнів показові цілі та відшукувати приховані плани. У будь-якому випадку, успіх або провал політики зазвичай не є абсолютним: політика може досягати деяких, але не всіх своїх цілей, або мати непередбачені наслідки. Дехто може сказати, що неефективна міграційна політика насправді призводить до створення більш відкритих та інклюзивних суспільств².

При цьому варто зазначити, що провал політики стане очевидним лише через значний період часу. Це вказує на те, що міграційна політика може зазнати невдачі, якщо вона заснована на короткостроковому погляді на міграційний процес. Також, виявляється, що чинники, властиві досвіду міграції, можуть призвести до результатів, які не очікувалися і які учасники не хотіли. Необхідно аналізувати міграційний процес як довгостроковий процес зі своєю власною динамікою, починаючи від міграційного рішення в країні походження

¹ Henry G., Pastore F. (2014). The Governance of Migration, Mobility and Asylum in the EU: A Contentious Laboratory. *Imagining Europe: Towards a More United and Effective EU*. IAI Research Papers.

² Castles S. (2004). Why migration policies fail. *Ethnic and racial studies*. Vol. 27(2). pp. 205-227.

і аж до поселення, формування громади та народження нових поколінь у країні імміграції.

Отже, важливо розуміти більшу частину сучасної міграції (і особливо ті потоки, які дехто розглядає як «міграційну кризу») як невід'ємний аспект відносин країн на нинішньому етапі глобалізації. Політика в цій сфері приречена на провал, якщо вона не усуне причини як економічної, так і вимушеної міграції в сучасних моделях глобальної нерівності. Глобалізація має притаманну суперечність, що створює як розриви, так і засоби їх подолання. Транснаціональні мережі у всіх їх проявах підривають міграційний контроль, якщо він базується на національній логіці та відокремлений від основної політики допомоги, торгівлі, розвитку та управління. Приклад ЄС показав, що навіть найрозвиненішому наднаціональному органу ще потрібно пройти довгий шлях у подоланні цієї національної логіки контролю.

Таке розуміння міграційного процесу та значення транснаціональних чинників має бути пов'язане з аналізом того, як відбувається формування міграційної політики в державах і наднаціональних органах. Це включає вивчення інтересів і способу їх формулювання, а також того, як функціонує політична система. Багато невдач політики або ненавмисні наслідки політики пояснюються саме так. Крім того, міграційні процеси носять довгостроковий характер, тоді як цикл політики є по суті короткостроковим і часто визначається тривалістю виборчих періодів. І тут приклад Європейського Союзу продемонстрував труднощі досягнення всеосяжної політики щодо усунення докорінних причин міграції, з огляду на різні політичні цілі різних генеральних директоратів, а також урядів різних держав-членів та їхніх окремих міністерств. Політичні аналітики придумали фрази «спільне вироблення політики» або «вседержавні підходи», щоб охарактеризувати цю проблему. Зрозуміло, що цього ще не досягнуто навіть у кожній державі, а тому досягнути на наднаціональному рівні виявляється ще складнішим¹. Але все ж таки ми поділяємо думку експертів, які вважають, що потоками міграції можна і треба керувати, їх не слід блокувати, оскільки явище міграції в окремих випадках може приносити користь як країнам, що приймають мігрантів, так і країнам їх походження.

¹ Там само.

Проведений аналіз довів, що події, що відбуваються сьогодні, актуалізували низку основних міграційних проблем 2020–2021 років. Експерти визначають, що основними є те, що: COVID-19 сприяє історичній зупинці глобальної мобільності, пандемія коронавірусу посилила нерівність серед населення іммігрантського походження та послабила їх державну підтримку, на доданок до цього стійкі кризи біженців стали привертати менше уваги; мігранти, які опинилися у скрутному становищі через пандемію COVID-19, почали чинити тиск на приймаючі країни та країни транзиту; через падіння уряду в Афганістані сьогодні відбувається масова міграція афганців, диверсифікація міграційних потоків; почалося «озброєння» міграції з геополітичною метою; незвичайно екстремальні погодні умови та стихійні лиха спровокували масову ротацію населення всередині країн тощо¹.

Отже, міграція, як ми бачимо, також пов'язана з питаннями геополітики, але на «периферії» Європи в 2021 році країни зробили нові кроки, щоб використати управління міграційними потоками як інструмент для досягнення ширших цілей. Зокрема, напруженість у відносинах між ЄС та Білоруссю (і, певною мірою, Росією) загострилася після того, як офіційні особи ЄС наклали санкції на уряд Лукашенка за відхилення травневого рейсу, на якому перебував білоруський дисидент. У наступні місяці тисячі мігрантів намагалися незаконно перебратися з Білорусі до Польщі, Литви та Латвії. Держсекретар США Ентоні Блінкен та інші розкритикували це як спробу білоруського уряду «використовувати міграцію як зброю». Більшість цих мігрантів з Іраку, Афганістану чи інших країн приїхали до Мінська з Іраку і за неофіційними даними, саме білоруська влада допомогла їм дістатися до кордону з ЄС. У відповідь на це Польщі побудувала загорожу із колючого дроту вздовж кордону, направила війська для його захисту та розпочала будівництво 18-футової (5,5-метрової) стіни². Поряд з цим, на іншому кінці континенту марокканські офіційні особи дозволили 12 000 мігрантів перетнути територію іспанського анклаву Сеута в явній помсті за пропозицію Іспанії медичної допомоги лідеру Фронту Полісаріо.

¹ Top 10 Migration Issues of 2020. URL: <https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source/top-10-migration-issues-2020>

² Top 10 Migration Issues of 2021. URL: https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source/top-10-migration-issues-2021#10_remittances

Зрозуміло, що відносини вздовж прикордонних міст і раніше були непростими, але вони ще більше погіршилися на тлі економічних проблем, що з'явилися внаслідок пандемії COVID-19. Зазвичай такі епізоди були безпрецедентними, і найбільш явно вони виявилися в 2020 році, коли Туреччина спрямувала тисячі мігрантів до грецького кордону в ході конфлікту з лідерами ЄС з приводу раніше існуючої міграційної угоди та військових операцій у Сирії. У певному сенсі ці дії ознаменували собою нову еру в міжнародних відносинах: у міру того, як ЄС та інші важливі країни призначення мігрантів залучають периферійні країни для управління потоками з акцентом на екстерналізацію, виявляються і нові важелі впливу¹.

Таким чином, 2021 рік став ще одним складним роком для міграційної політики ЄС. Пандемія COVID-19 спровокувала найгіршу глобальну кризу з кінця Другої світової війни. Це спричинило глибокі соціальні, економічні та політичні зриви в усіх суспільствах у всьому світі, міграція не стала винятком. Пандемія перекрила шляхи пересування мігрантів, які застрягли, знищила робочі місця та доходи, скоротила грошові перекази та призвела до бідності мільйонів мігрантів і вразливих верств населення, утім, це не поклато край міграції. Подальший розвиток пандемії визначатиме введення або зняття обмежень мобільності, спричинить або перешкоджатиме міграційним рухам, дасть змогу економікам відновитися або підштовхнути їх до подальшої рецесії. Все це значною мірою вплине на розміри та напрями формальних та неформальних міграційних потоків у 2022 році².

Разом з тим, подолання COVID-19 та економічний підйом після нього може ще більше стимулювати офіційну та неформальну міграцію до ЄС, створюючи низку додаткових можливостей для новоприбулих іммігрантів, ніж для постійної робочої сили. Така тенденція, ймовірно, буде супроводжуватися посиленням еміграційного тиску в країнах з низьким і середнім рівнем доходу та посиленням попиту на імміграцію в країнах з високим рівнем доходу.

Отже, можна зробити припущення, що складні ситуації, які можна віднести до сфери міграційної політики ЄС, стануть частішими в майбутньому і тут спроможність ЄС вирішувати такі проблеми

¹ Там само.

² ICMPP Migration Outlook 2021. URL: https://www.icmpd.org/file/download/50542/file/ICMPD_Migration_Outlook_2021_final.pdf

за допомогою відповідних форм міжінституційної та міжсекційної співпраці матиме вирішальне значення для загальної ефективності міграційної політики¹.

Зважаючи на сучасне становище міжнародної міграційної політики та її проблеми, лідери ЄС закликали Європейську комісію та Верховного представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки ввести в дію вісім планів дій для пріоритетних країн походження та транзиту та негайно почати їх реалізовувати. У свою чергу, Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш² закликав уряди, приватний сектор, громадянське суспільство, а також місцеву владу та регіональні організації взяти на себе зобов'язання максимально використати позитивні сторони міграції та знизити негативні наслідки непродуманих рішень реалізації міграційної політики.

IV. ВИСНОВКИ

Проведений нами теоретичний аналіз специфіки державного регулювання міграційних процесів на сучасному етапі, а також наслідків, що виникли в результаті реалізації сучасної міграційної політики в країнах – членах ЄС, доводить, що 2020–2021 роки були особливо напруженими для формування міграційної політики ЄС. Налагодження діалогу та партнерства з країнами походження і транзиту на основі солідарності та спільної відповідальності стало важливим аспектом загального підходу ЄС до процесів міграції і міграційної політики в цілому. Глобальний підхід до міграції та мобільності в цьому випадку розглядається як найважливіша основа для зовнішніх процесів міграційної політики ЄС, її комплементарної зовнішньої політики та співпраці з метою розвитку.

Отже, ЄС та його держави-члени мають активізувати зусилля щодо створення ефективної, гуманітарної та безпечної європейської міграційної політики. За останні кілька років Рада та Європейська рада вже вжили рішучих заходів у зв'язку з міграційним тиском, ЄС схвалив різні набори правил і структур для управління легальними

¹ Pastore F. (2014). Towards a European Immigration Policy? Presentation at the Population Europe Event: The Stranger Among Us. *Immigration Policies and Social Cohesion in Europe*. Rome, 30 October.

² When addressing migration issues, politicians should be mindful of children's rights. URL: <https://news.un.org/en/story/2018/12/1344631>.

міграційними потоками робітників, студентів та дослідників, сезонних робітників та людей, які прагнуть возз'єднання сімей. Щодо інших міграційних потоків, то в ЄС діють загальні правила обробки прохань про надання притулку, а також ЄС підписує угоди про реадмісію для повернення мігрантів.

При цьому варто звернути увагу, що підхід ЄС до міграції також є дотичним до проблеми інтеграції. В цьому контексті успішна інтеграція мігрантів у приймаюче суспільство має важливе значення для максимального використання можливостей, що надаються легальною міграцією та реалізації потенціалу міграційної політики для розвитку ЄС. Пам'ятаючи про це, ЄС має сприяти розвитку європейської співпраці для розробки спільних підходів та обміну інформацією на рівні ЄС. За допомогою своєчасних заходів та відповідного фінансування Європа має допомогти національній і місцевій владі полегшити розселення біженців та осіб, які шукають притулку. В цьому випадку, будь-яка підтримка на рівні ЄС має здійснюватися у тісній співпраці з національними, місцевими та регіональними владами й організаціями громадянського суспільства.

Ми переконані, що викладені вище моменти є необхідною умовою для того, щоб сформулювати рішучу відповідь на міграційну кризу. Національні лідери та європейські інституції мають взяти на себе відповідальність за забезпечення ефективної європейської міграційної політики та збереження прав і свобод людини.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

1. Acosta D., Brumat L. (2020). Political and legal responses to human mobility in South America in the context of the Covid-19 crisis. More fuel for the fire? *Frontiers in Human Dynamics*. No 2. p. 12.
2. Burscher B., van Spanje J., de Vreese C.H. (2015). Owning the issues of crime and immigration: The relation between immigration and crime news and anti-immigrant voting in 11 countries. *Electoral Studies*. Vol. 38. pp. 59–69. doi: 10.1016/j.electstud.2015.03.001
3. Castles S. (2004). Why migration policies fail. *Ethnic and racial studies*. Vol. 27. Issue 2. pp. 205–227.
4. Chauzy J.-P., Appave G. (2014). Communicating effectively about migration. In G. Dell'Orto & V. Birchfield (Eds.), *Reporting at the Southern borders: Journalism and public debates on immigration in the US and the EU*. New York: Routledge.
5. Collett E. (2015). The development of EU policy on immigration and asylum. Rethinking coordination and leadership. *Policy Brief Issue*. No 8.
6. Davies G. (2020). Does evidence-based EU law survive the covid-19 pandemic? Considering the status in EU law of lockdown measures which affect free movement. *Frontiers in Human Dynamics*. No. 3.

7. Faure R., Gavas M., Knoll A. (2015). Challenges to a comprehensive EU migration and asylum policy. Maastricht: ECDPM. London: Overseas Development Institute. URL: <https://ecdpm.org/publications/challenges-comprehensive-eu-migration-asylum-policy/>
8. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migrations: Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018. URL: <https://www.unhcr.org/ru/A/RES/73/195>
9. Henry G., Pastore F. (2014). The Governance of Migration, Mobility and Asylum in the EU: A Contentious Laboratory. *Imagining Europe: Towards a More United and Effective EU*. IAI Research Papers.
10. High-level Dialogue on International Migration and Development United Nations General Assembly (14-15 September 2006). URL: <https://www.un.org/migration/index.html>
11. High-level Dialogue on International Migration and Development: “Making Migration Work”: High-level meetings of the 68th Session of the General Assembly 3-4 October 2013. URL: <https://www.un.org/en/ga/68/meetings/migration/>
12. Hobolt S.B. (2016). The Brexit vote: A divided nation, a divided continent. *Journal of European Public Policy*. Vol. 23. Issue 9. pp. 1259-1277. doi: 10.1080/13501763.2016.1225785
13. ICMPD Migration Outlook 2021. URL: https://www.icmpd.org/file/download/50542/file/ICMPD_Migration_Outlook_2021_final.pdf
14. Macklin A. (2022). (In) essential bordering: Canada, COVID, and mobility. *Migration and Pandemics*. Cham, Springer.
15. Neisser H. (2016). European migration policy. In: *Africa and Fortress Europe* (pp. 155-174). Routledge.
16. Pastore F. (2014). Towards a European Immigration Policy? Presentation at the Population Europe Event: The Stranger Among Us. *Immigration Policies and Social Cohesion in Europe*. Rome, 30 October.
17. Rehaag S., Song J., Toope A. (2020). Never letting a good crisis go to waste: Canadian interdiction of asylum seekers. *Frontiers in Human Dynamics*. No 2. p. 4.
18. Report of the United Nations High Commissioner for Refugees. URL: https://www.unhcr.org/gcr/GCR_English.pdf
19. Stark O., Wang Y.Q. (2002). Migration dynamics. *Economics Letters*. Vol. 76 (issue 2). pp. 159-164. [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(02\)00042-3](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(02)00042-3)
20. The New York Declaration for Refugees and Migrants. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Migration/Pages/NewYorkDeclaration.aspx>
21. Theoharides C. (2020). The unintended consequences of migration policy on origin-country labor market decisions. *Journal of Development Economics*. Vol. 142, art. 102271. doi: 10.1016/j.jdeveco.2018.07.012
22. Top 10 Migration Issues of 2020. URL: <https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source/top-10-migration-issues-2020>
23. Top 10 Migration Issues of 2021. URL: https://www.migrationpolicy.org/programs/migration-information-source/top-10-migration-issues-2021#10_remittances
24. When addressing migration issues, politicians should be mindful of children’s rights. URL: <https://news.un.org/en/story/2018/12/1344631>.
25. Zuanna G.D., Hein C., Pastore F. (2015). Migration and political challenges in times of crisis in the EU. *Policy Brief*. No 09. URL: <https://population-europe.eu/research/policy-briefs/pitfalls-european-migration-policy>

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

SOCIOLOGICAL DIMENSION OF MIGRATION PROCESSES IN THE MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Елліна Позднякова-Кирбят'єва¹, Юрій Мосаєв²

*Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія
(вул. Наукове містечко, 59, м. Запоріжжя, 69000)*

Ellina Pozdniakova-Kyrbiatieva, Yurii Mosaiev

*Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy
(59, Naukove mistechko, Zaporizhzhia, Ukraine, 69000)*

Отримано: 18.11.2021. Затверджено: 03.02.2022

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються міграційні процеси сучасного українського суспільства з використанням соціологічної методології. Проаналізовано диспозицію міграційних процесів в перші роки української незалежності та феномен позитивного міграційного сальдо, що був зафіксований в Україні в період з 1991 по 1994 роки. В рамках статті проаналізовано основні причини та канали, через які здійснювалася міграція в перші роки відновленої української незалежності. За допомоги методології структурного функціоналізму описано процес формування історичної соціальної пам'яті українців крізь призму важких та невдалих соціально-економічних трансформацій молодих суспільних інститутів та їх дисфункційну кризу. В статті досліджено роль трудової міграції в рамках активних міграційних процесів на протязі всього періоду відновленої української незалежності та її основні причини та вектори. Розглянуто міграційні процеси, що активізувалися в 2014 році після анексії Криму та проведення операцій АТО та ООС на окремих територіях Донецької та Луганської областей та роль внутрішньо переміщених осіб на соціальні інституції та соціальні процеси сучасного українського суспільства. Проаналізовано актуальні соціологічні дослідження з міграційної тематики та зроблені висновки і висловлені прогнози з приводу подальшого розвитку міграційних процесів в Україні, зокрема досліджено актуальність схильності та можливої еміграції серед молоді. В статті проаналізовано тренд імміграції до України громадян розвинених країн арабського світу та авторитарних країн пострадянського світу, а також запропоновано соціальні механізми вирівнювання міграційного сальдо в короткостроковій та середньостроковій перспективах, які зосереджуються на формуванні середньострокової і довгострокової національної міграційної політики та

---

¹ доктор соціологічних наук, професор; orcid 0000-0002-2945-380X; e-mail: cobrian1982@gmail.com

² кандидат соціологічних наук, доцент; orcid 0000-0002-6638-3265; e-mail: klok5000@ukr.net

підвищення стандартів соціальної політики в країні та впровадження активної національної міграційної політики.

Ключові слова: міграція; міграційне сальдо; четверта хвиля української міграції; соціальні інститути; соціологічний аналіз міграційних процесів.

ABSTRACT

The article examines the migration processes of modern Ukrainian society using sociological methodology. The paper analyzes the disposition of migration processes in the first years of Ukrainian independence and the phenomenon of positive migration balance, which was recorded in Ukraine in the period from 1991 to 1994. The article analyzes the main reasons and channels through which migration took place in the first years of restored Ukrainian independence. Using the methodology of structural functionalism, the process of forming the historical social memory of Ukrainians through the prism of difficult and unsuccessful socio-economic transformations of young social institutions and their dysfunctional crisis is described. The article examines the role of labor migration in the framework of active migration processes throughout the period of restored Ukrainian independence and its main causes and vectors. The article examines migration processes that intensified in 2014 after the annexation of Crimea and anti-terrorist operation and environmental protection operations in some Donetsk and Luhansk regions and the role of internally displaced persons in social institutions and social processes of modern Ukrainian society. The current sociological research on migration issues is analyzed and conclusions are made and forecasts are made on the further development of migration processes in Ukraine, in particular, the relevance of propensity and possible emigration among young people is studied. The article analyzes the trend of immigration to Ukraine of citizens of developed countries of the Arab world and authoritarian countries of the post-Soviet world. The article proposes social mechanisms for equalizing the migration balance in the short and medium term, which focus on the formation of medium and long-term national migration policy and raising social policy standards in the country and implementing an active national migration policy.

Key words: migration; migration balance; fourth wave of Ukrainian migration; social institutions; sociological analysis of migration processes.

I. ВСТУП

Український народ, який тривалий час не мав власної незалежності, був активно задіяним у міграційних процесах. Прийнято виділяти кілька хвиль української міграції, але слід зазначити, що крім добровільної міграції через пошук кращих умов для самореалізації можна виділити і практики примусового переміщення українців в рамках імперських проектів, до яких входили українські землі. Можна стверджувати, що міграція відіграла значну роль в становленні української нації та в процесі формування і відновлення української незалежності через діаспору, що зберігала соціокультурні традиції українського народу та лобювала міжнародну підтримку молодій українській держави у перші роки після відновлення української незалежності у 1991 році. В той же час складні перипетії трансформації української

економіки та інших соціальних інституцій призвели до катастрофічного зменшення кількості українського населення у тому числі і за рахунок від'ємного міграційного сальдо. Сьогодні, на початку другої декади XXI століття, українській державі та основним інституціям сучасного українського суспільства слід визначити вектори подальшого розвитку української держави, українського суспільства та українства як етносу. Одним з ключових компонентів, що впливає на зазначені процеси і вимагає всебічного дослідження науковців з різними спеціалізаціями, є міграція. Так як міграційні процеси, що протікають в країні, є визначними як в сфері розвитку економіки так і соціальних процесів. Тому можна стверджувати, що модель подальшого розвитку української держави та українського суспільства у значній мірі буде залежати від міграційних процесів, що будуть актуальними на той час, хоча за інерцією на них вже впливають міграційні процеси, що протікають сьогодні та протікали в минулому.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Мета дослідження полягає в соціологічному аналізі міграційних процесів в рамках сучасного українського суспільства. Метод структурного функціоналізму дозволив виявити перманентну функціональну кризу функціонування суспільних інституцій, що спровокували міграційні процеси, які призводять протягом більшості років української незалежності до негативного міграційного сальдо. Метод історичного аналізу дозволив скласти ретроспективу міграційних процесів в різні роки становлення української держави. Контент-аналіз вторинної соціологічної інформації дав можливість оцінити міграційний потенціал сучасної української молоді. Методи прогнозування та моделювання дозволили оцінити потенціал приросту українського населення за рахунок пострадянських країн та країн, що гостро страждають від наслідків локальних і глобальних кліматичних змін.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Українська нація пережила чотири хвилі міграції¹. Три з цих хвиль протікали на території інших країн, під окупацією яких перебували українські землі, і лише четверта хвиля протікала за років

¹ Трощинський В., Шевченко А. (1999). Українці в світі. К.: Видавничий дім «Альтернативи», 352 с.

української незалежності. Основні причини перших трьох хвиль міграції були політичні та економічні. До політичних слід віднести неможливість розвиватися на рідній землі в україноцентричному соціокультурному полі через антиукраїнську політику Російської імперії, СРСР, Австро-Угорської імперії та економічних, які полягали у неможливості отримати економічні права та свободи, в особливості на використання землі, що кілька сотень років було наріжним наративом українцям на всіх територіях українських земель. Феномен же четвертої хвилі міграції це вже продукт сучасної доби і в більшості випадків справа йде про трудову міграцію, яка стала домінуючою причиною останньої хвилі української міграції.

У 1991 році українська держава відновила власну незалежність і міграційні процеси отримали новий поштовх. Через специфічність соціальних відносин на території СРСР перші місяці та роки української незалежності відбулися сценарії відтермінованої міграції. В українській енциклопедії сучасності зазначається «у 1991 для всього населення України було зафіксовано природне зменшення, що систематично посилювалося упродовж наступних років. Водночас саме міграційний приріст на початку 1990-х рр., який 1991–1992 досяг 439 тис. осіб, перекрив природний убуток і забезпечив у підсумку зростання чисельності населення за цей час майже на 300 тис. осіб»¹. Зазначений демографічний феномен пояснюється тим, що в рамках відкладеної міграції відбулась міграція не тільки національних меншин, що змогли емігрувати на свою історичну батьківщину в рамках програм повернення співвітчизників Німеччини та Ізраїлю, так і осіб, що мали родичів в українській діаспорі Канади, США та країн Південної Америки та на прикордонних територіях Польщі, Угорщини та Словаччини, але у кількісному вимірі ця кількість мігрантів виявилася не значною у порівнянні з більш ніж 0,5 мільйонів мігрантів, що переїхали до України з колишніх пострадянських республік. Подібний стан речей зумовлений тим, що через відсутність сприятливих умов до міграції та негативні соціальні установки сформовані радянською освітньою системою до самої можливості еміграції до іншої країни, суттєво обмежили кількість емігрантів у часи важких економічних та політичних трансформацій, що переживало

¹ Населення України. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=71298

тодішнє українське суспільство. В той же час відкритість українських кордонів сприяла імміграції вимушених українських емігрантів та активних членів української діаспори з різних країн світу. Та все ж головним джерелом іммігрантів в ці роки стало переміщення осіб з пострадянського простору. Зазначені особи були етнічними українцями, які свого часу переїхали до Росії та інших країн пострадянського простору через роботу, військову службу, сімейні обставини і мали бажання повернутися на Батьківщину, але не було такої можливості. Процес розпаду СРСР та відновлення української незалежності сприяв поверненню цих осіб до України так як у той час побутувала така точка зору, що якщо не емігрувати в перші роки після розпаду СРСР, то в майбутньому це зробити буде значно складніше. Тому можна констатувати, що 1993 рік, це важкий рік для української економіки, але в той же час рік історичного максимуму за показником кількості населення і унікальний момент в українській історії, коли українське населення зросло за рахунок мігрантів, що прибули з інших країн. До цього періоду всі випадки щорічного позитивного сальдо в сфері населення були лише за рахунок внутрішньої міграції в рамках країн, де перебували українські території та за рахунок переваг показників народжуваності над смертністю. З соціологічної точки зору зазначений феномен зі зростання кількості населення за рахунок емігрантів можна назвати закінченням формування первинної моделі українського пострадянського суспільства. Особливість зазначеної моделі полягає в тому, що в структуру тодішнього українського суспільства увійшли майже всі бажаючі жити та розвивати українську державу.

Цікаво що в період найбільшого приросту населення, коли кількість громадян України наблизилась майже до цифри 53 млн, країна переживала велику економічну кризу. Так, А. Олешко зазначає, що «період 1991–1993 роки – це період прогресивного падіння ВВП. У цей період обсяг ВВП скоротився на 45,6%, рівень інфляції у 1993 році сягнув 10256% (найвищий показник у світі), відбулось знецінення грошових вкладень населення в Ощадбанку – у 610 разів, зниження реальних доходів населення – у 4,6 рази»¹. На нашу думку цей соціологічний парадокс можна пояснити тим, що серед громадян

¹ Олешко А.А. (2012). Генезис антикризового регулювання економіки України. Ефективна економіка. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_8

України в ці роки панував соціальний оптимізм і по-перше вони не очікували, що в країні з таким високим економічним та людським потенціалом можуть відбутися такі негативні для економіки трансформації. В той же час цей часовий період з 1992–1994 з високим рівнем соціального оптимізму змінився великим розчаруванням, яке потім вже не вдалось подолати у часи економічного підйому, і незважаючи на економічне відновлення та поліпшення системи соціального захисту тенденція до збільшення кількості осіб схильних до еміграції тільки збільшувалась.

Спираючись на теорію структурного функціоналізму, що була домінуючою в світовій соціологічній думці в 50–70 роки ХХ століття¹, можна згадану експозицію взаємозв'язку трансформації українських соціальних інститутів та міграційних процесів 90-их років ХХ століття описати як формування структури українського суспільства та соціальних інституцій. В той же час невиконання у повній мірі свого функціоналу багатьма соціальними інститутами призвело до значної кількості дисфункцій, які спричинили катастрофічні трансформації в сфері економіки та соціального захисту. В майбутньому структура українського суспільства модернізувалася під впливом соціально-економічних тенденцій розвитку як українського суспільства так і світового співтовариства, але під впливом соціальної пам'яті найбільш активні соціальні групи, представлені в рамках українського суспільства, втратили довіру у можливість реалізації в рамках кар'єрних сценаріїв на території України.

«Механізми та засоби трансляції соціально-історичної пам'яті забезпечують ретрансляцію здобутків окремих соціальних груп в сфері соціального капіталу»². Тому як показують подальші негативні тенденції виражені у постійному негативному міграційному сальдо українського суспільства, що набули перманентного характеру, починаючи з 1994 року елементом соціальної пам'яті українців стала недовіра до потенційних практик соціально-економічної та соціокультурної реалізації в рамках сучасного українського суспільства шляхом реалізації кар'єрних сценаріїв. Кілька десятиліть

¹ Парсонс Т. (1998). Система современных обществ. М.: Аспект-Пресс, 270 с.

² Позднякова-Кирбят'єва Е.Г. (2014). Механізми та засоби трансляції соціально-історичної пам'яті. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія.* Том 3. С. 34–41.

ретрансляції в суспільстві позитивного розвитку через сценарії позитивного соціального розвитку через еміграцію як соціальну практику трансформувалося у соціальні установки. Зміст зазначених соціальних установок полягає у неможливості професійної та соціальної реалізації на території України і віра у високий потенціал самореалізації як окремої особистості, так і окремих соціальних груп.

На думку Т. Цимбал, «головним фактором еміграції є втрата людиною буттєвісного коріння, що відбувається внаслідок певних суб'єктивних та об'єктивних причин»¹. Експозиція колективного соціального досвіду українців на протязі 90-их років ХХ століття сприяла накопиченню негативного соціального досвіду українців через погіршення рівня життя, соціального комфорту та соціального самопочуття на фоні позитивних зразків соціальної та професійної реалізації знайомих закордоном. Підкріпленням зазначених соціальних орієнтирів на професійну реалізацію закордоном стала ретрансляція позитивного досвіду подібної форми соціальної реалізації через засоби масової інформації та рекламу послуг підприємців, які вели посередницьку діяльність в сфері працевлаштування закордоном.

Вектори трудової міграції за роки української незалежності суттєво змінилися. Якщо в 90-ті ХХ століття та в першій декаді ХХІ століття переважав російський напрям. Так за експертними оцінками міністерства Закордонних справ України на 2007 рік понад мільйон українців працювали на території Росії². Російський вектор трудової міграції українців пояснюються тим, що протягом 90-их років ХХ століття наші країни жили в єдиному соціокультурному полі. Зазначена ситуація може бути пояснена як тим, що пройшов досить невеликий проміжок часу після розпаду СРСР, так і агресивною інформаційною та соціокультурною політиками Російської Федерації. Популярність зазначеного вектору трудової міграції може бути поясненою ще й тим, що російська промисловість була тісно пов'язаною з українською і тому українські трудові мігранти не потребували трудової і соціокультурної адаптації. Альтернативними каналами трудової еміграції були західні сусіди України: Польща, Словаччина

¹ Цимбал Т. (2012). Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії. Київ-Кривий Ріг: Видавничий дім. С. 194.

² Крупка Л. (2008). Трудова міграція як індикатор соціального, економічного та політичного життя країни. *Науковий вісник*. Вип.1: «Демократичне врядування». С. 63.

та Угорщина з перспективою транзиту до Чехії, Німеччини та інших країн ЄС. Через популяризацію ідеї євроінтеграції серед українців, погіршення політичних та економічних відносин з Російською Федерацією та іншими країнами СНД, на фоні російської анексії Криму, та отримання безвізового режиму відбулася і зміна міграційного вектору. Хоча кількість мігрантів до Російської Федерації, у тому числі трудових, залишається достатньо високою, але все ж таки більшість українських трудових мігрантів сьогодні мігрують у пошуках роботи у Польщі та інших країнах «Вишеградської четвірки» і країн Західної Європи.

Особливості структуризації сучасного українського суспільства на фоні перманентних функціональних криз, які супроводжували становлення суспільних інституцій протягом всіх років української незалежності, призвели до соціального запиту на інтеграцію до європейського співтовариства. Ціною соціального конфлікту, що переріс у революцію гідності та окупацію окремих території Донбасу та Криму, вдалося його вдовольнити. Як показує дослідження проведене Міжнародною організацією з міграції (МОМ), «інтенсифікації транскордонної мобільності населення сприяло набуття Україною у червні 2017 р. безвізового режиму для поїздок до ЄС. Із червня 2017 р. по червень 2019 р. прикордонники зафіксували 42,6 млн перетинів громадянами України кордону з ЄС»¹. Як бачимо, результати засвідчують, що отримання безвізового режиму стало черговим «тригером» міграційної активності з боку українців. Тобто потенційний інтерес до міграції, що у певної частини населення не реалізовувався через бажання здійснити поїздку закордон, працевлаштуватися за межами України або отримати якісну освіту, одночасно став більш доступним і ним скористалися мільйони українців, що в результаті і збільшило кількість українських трудових мігрантів в європейських країнах, що підписали Шенгенську угоду.

Анексія Криму Російською Федерацією та військові дії в окремих територіях Донецької та Луганської областей сприяли актуалізації внутрішньої міграції, яка до цього мала лише два виражених вектора це центробіжне переміщення населення з регіонів до столиці та з сіл і невеличких містечок до обласних центрів. Метою зазначених

¹ МОМ (2019). Міграція в Україні: цифри і факти. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf

переміщень був пошук кращих умов для життя та бажання соціально-економічної самореалізації. Поява великої кількості внутрішньо переміщених осіб стала значним соціальним викликом для сучасного українського суспільства. «Станом на 4 січня 2021 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 459 170 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим»¹. Зазначені особи опинилися в умовах гуманітарної катастрофи та вже 7 років налагоджують власний побут на території як Сходу та Півдня України, так і всіх регіонів України. На переміщення зазначених осіб вплинуло багато факторів, починаючи від наявності родичів в тому чи іншому населеному пункті, закінчуючи фізичною можливістю транспортувати членів родини. Незважаючи на всі складнощі пов'язані з переміщенням та соціальною реабілітацією внутрішньо переміщених осіб, можна стверджувати, що українське суспільство витримало цей складний іспит на зрілість соціальних інституцій і навіть змогло через перерозподіл трудових ресурсів забезпечити економічне зростання регіонів та окремих населених пунктів. Можна навіть стверджувати, що внутрішньо переміщені особи сприяли трансформації структури сучасного українського суспільства та активізували соціальну і підприємницьку діяльність десятків тисяч українців, що вели сталий та розмірений спосіб життя. До осіб, що прийняли активну участь у внутрішній міграції в період з 2014 по 2021 роки можна віднести і волонтерів, які навпаки покинули місця своєї постійної дислокації та беруть участь у відновленні, постраждалих від військових дій, населених пунктів Донецької та Луганської областей. Хоч у кількісних показниках зазначені цифри не співмірні, але слід зважати на те, що зазначені волонтери це люди з активною громадською позицією і наділені функціоналом так званих «агентів змін», що дає нам можливість розглядати їх діяльність як окремий соціальний феномен.

Еволюція сучасної української міграції містить вектор спрямований на те, що головною соціально-демографічною категорією, яка схильна до міграції, є молодь. На думку групи дослідників на чолі з У. Садовою, «нині Україна постала перед загрозою п'ятої хвилі

¹ Мінсоцполітики: Обліковано 1459170 внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1-459-170-vnutrishno-peremishchenih-osib>

української міграції, яка на думку експертів (І. Марков та ін.), розпочалася з 10-х років XXI ст., охопила молодь, причому, перш за все, добре освічену, та на відміну від попередньої (економічної), вирізняється переходом до міграції населення як способу життя¹. Зазначений стан речей є продовженням впливу історичної соціальної пам'яті як батьків цих молодих людей, що вирішили емігрувати, так і наслідком можливості відвідувати інші країни з метою відпочинку та навчання. Зазначені практики сприяють тому, що для молоді перестають існувати мовні та логістичні бар'єри. Тобто для нових поколінь поїздки закордон з метою професійної реабілітації виглядають частиною їх повсякденності та є, за гіденсівською термінологією, «рутинною» соціальною практикою. В даному випадку, в рамках другої декади XXI століття, для української молоді поїздки закордон майже не чим не відрізняється від поїздки до інших регіонів України. Для молоді з прикордонних регіонів з Польщею, Словаччиною і Угорщиною, поїздки на Схід чи Південь країни може познайомити молодь з суттєво більшою кількістю гетерогенних соціокультурних практик, ніж закордон. Всі вище перелічені фактори свідчать проте, що з часом нівелювалися будь-які запобіжники, які стримували українську молодь від міграції у пошуках як тимчасової роботи, так і постійного проживання поза Україною.

За результатами репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні, що в 2019 році було проведено дослідниками «Університету банківської справи», молоді чоловіки більше схильні до міжнародної міграції, ніж жінки. До країн Європейського Союзу хочуть переїхати зі свого населеного пункту 23,1% молодих чоловіків, тоді як серед молодих жінок таких 19,9%². Подібна гендерна зумовленість до еміграції до інших країн української молоді, на нашу думку, пов'язана з тим, що чоловіки мають вроджений потяг до експериментів та новацій і це в повній мірі стосується і соціальної сфери. З іншого боку молоді жінки менш схильні до соціальних новацій через вроджену схильність турботи про дітей і збільшення соціальних ризиків, що продукує міграція, і це стримує включення потенційних міграційних практик до їх життєвих сценаріїв. В той же

¹ Садова У.Я. (2019). Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання. Львів. С. 8.

² Боярко І., Злуніцина Т., Морозова Н. та інші (2019). Аналітичний звіт з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи». С. 63.

час ХХІ століття це час масового подолання залишків соціального консерватизму та нового витку спіралі жіночої емансипації і тому гендерна зумовленість в сфері міграційної поведінки залишається актуальною, але має стійку тенденцію до нівелювання.

«Молодь віком від 20 до 24 років виявляє дещо більше бажання переїхати до країн Європейського Союзу, ніж молодь, що належить до наймолодшої вікової групи, відповідно – 30,1 та 16,3%. Молодь віком від 14 до 19 років (6,7%) більше, ніж молодь віком від 30 до 34 років (5,3%), хотіла б переїхати до іншої місцевості в Україні»¹. Молодь є неоднорідною соціально-демографічною групою і, як свідчать результати емпіричного дослідження є чітка вікова закономірність, що чим менший вік молоді, тим більше у неї бажання емігрувати з України. В той же час значна кількість молоді, що є старшою за 19 років, має бажання переїхати до іншого населеного пункту в рамках України. Зазначені тенденції свідчать проте, що молодь відчуває прогалини в українській молодіжній політиці через те, що вона не бачить механізмів власної соціальної та професійної реалізації. І через те, що активна стадія первинної та вторинної соціалізації проходила за відсутності трендів на еміграцію по всій країні з певними регіональними особливостями.

Незважаючи на те, що починаючи з 1993 року Україна має від'ємне міграційне сальдо, але в другій декаді ХХІ столітті вимальовуються дві чіткі тенденції активізації імміграції на територію України. Перша тенденція полягає в тому, що Україна отримала можливість залучити мігрантів з Білорусі, що не розділяють цінності сучасної білоруської держави, а це в більшості випадків є молоді та креативні люди, які можуть сприяти розвитку сучасної української держави. Через те, що сьогодні на території СНД є достатньо багато діючих авторитарних режимів і громадяни, що сповідують європейські демократичні цінності, шукають місце для своєї соціально-економічної реалізації. Достатньо велика кількість цих осіб емігрують до країн Східної та Центральної Європи. Україна також є одним з варіантів їх еміграційних сценаріїв, але, через відсутність зрозумілої міграційної політики щодо цих осіб з боку української держави, лише невелика частина приймає остаточне рішення емігрувати саме до нашої країни.

¹ Там само. С. 65.

Важливим трендом 2021 року став арабський туризм. Велика кількість арабських туристів відпочила на курортах карпатського регіону. За приблизними оцінками експертів українська економіка отримала не менш 40 мільйонів доларів від зазначеної категорії туристів¹. Арабські туристи, після зазначеного відпочинку, почали активні консультації з приводу купівлі нерухомості в Україні і навіть, у випадку прийняття закону про подвійне громадянство, розмірковують про отримання українського паспорту. Поки ця тенденція, тільки зароджується, але зважаючи на те, що вона базується на таких факторах як прийнятність української туристичної та побутової інфраструктури і прийнятність клімату. Це свідчить про те, що Україна в перспективі може перетворитися на пріоритетну країну для кліматичних мігрантів, що в довгостроковій перспективі може сприяти міграції кількох мільйонів мігрантів з країн Азії та Африки.

Незважаючи на всі перелічені нами фактори привабливості України для потенційних мігрантів слід сказати, що головним фактором досягнення позитивного міграційного сальдо є зменшення кількості українських емігрантів. Для цього слід застосувати на практиці технологію соціального діалогу між владою та представниками всіх елементів структури сучасного українського суспільства. Це один з пріоритетних напрямів для напрацювання дорожньої карти подальшого розвитку української держави, без якого не можливо підтримувати високий рівень соціального самопочуття та комфорту, що ставить під загрозу саме існування української держави в майбутньому. Другим фактором збалансування міграційного сальдо можна визначити впровадження ліберальної міграційної політики, яка б дозволяла швидко отримати українське громадянство та відкрити власну справу. Крім того, зазначена міграційна політика може передбачати заохочення до міграції певних категорій населення та фахівців, яких бракує сьогодні в Україні. Важливим пріоритетом, під час запровадження нової міграційної політики в Україні, треба приділити створенню умов для імміграції українських діаспорян. Європейська міграційна криза, що перманентно нагадує про себе в різних країнах європейських країнах, через біженців могла б бути

¹ Коломоєць Д. (2021). 40 мільйонів доларів у державну казну. Як араби підняли туристичний бізнес України. URL: <https://suspilne.media/159200-40-miljoniv-dolariv-u-derzavnu-kaznu-ak-arabi-pidnali-turistichnij-biznes-ukraini/>.

використаною Україною для збільшення населення, відпрацювання соціальних технологій міжнаціональної та міжетнічної комунікації, отримання додаткових людських ресурсів, стимулювання попиту на товари і послуги в рамках національної економіки та залучення додаткових міжнародних коштів в рамках міжнародної технічної допомоги.

IV. ВИСНОВКИ

Розглядаючи українські актуальні міграційні процеси скрізь призму соціологічного знання, ми прийшли до таких висновків.

1. Інститут міграції в рамках українського суспільства має давні традиції, що відображаються у чотирьох її хвилях. Сьогодні ми спостерігаємо активну фазу її чергового етапу, який почався після отримання Україною безвізового режиму перетину кордону з країнами ЄС.

2. Особливістю сьогоднішніх міграційних реалій є те, що сьогодні найпоширенішою формою міграції є трудова. Незважаючи на те, що трудові мігранти з циклічною періодичністю повертаються до України і члени їх родини не покидають територію України фізично, можна засвідчити і те, що трудова міграція це плацдарм для реалізації класичних міграційних сценаріїв.

3. Протягом всього часу української незалежності спостерігається зміна вектору міграційних вподобань українців. Напрямок цього вектору змістився з Росії та країн СНД в сторону країн ЄС та Північної Америки.

4. Внутрішня міграція, після анексії Кримського півострова Російською Федерацією та втрати Україною контролю за окремими територіями Донецької та Луганської області, стала новою особливістю міграційних процесів в Україні.

5. Однією з негативних тенденцій сучасних міграційних процесів в Україні є висока зацікавленість до міграції української молоді, що загрожує українській національній безпеці через втрату людського потенціалу та ресурсів для економічного розвитку країни.

6. Через посилення авторитаризму на території країн пострадянського простору та збільшення кількості потенційних кліматичних мігрантів, в Україні з'явився шанс стимулювання міграції до українських міст і селищ мігрантів з країн СНД, що сповідують європейські демократичні цінності, та заможних громадян арабського світу, що

шукають можливість мати нерухомість та проводити значну частину часу в країнах з помірним кліматом.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Боярко І., Злуніцина Т., Морозова Н. та інші (2019). Аналітичний звіт з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 92 с.
2. Гидденс Э. (2005). Устроение общества: Очерк теории структуризации. М.: Академический проект, 528 с.
3. Коломоець Д. (2021). 40 мільйонів доларів у державну казну. Як араби підняли туристичний бізнес України. URL: <https://suspilne.media/159200-40-miljoniv-dollariv-u-derzavnu-kaznu-ak-arabi-pidnali-turistichnij-biznes-ukraini/>
4. Крупка Л. (2008). Трудова міграція як індикатор соціального, економічного та політичного життя країни. *Науковий вісник*. Вип. 1: «Демократичне врядування». URL: <http://zvukraine.lviv.mobi/?p=3303>
5. МОМ (2019). Міграція в Україні: цифри і факти. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf
6. Мінсоцполітики: Обліковано 1459170 внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1-459-170-vnutrishno-peremishchenih-osib>
7. Населення України. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=71298
8. Олешко А.А. (2012). Генезис антикризового регулювання економіки України. *Ефективна економіка*. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_8
9. Парсонс Т. (1998). Система современных обществ. М.: Аспект-Пресс, 270 с.
10. Позднякова-Кирбят'єва Е.Г. (2014). Механізми та засоби трансляції соціально-історичної пам'яті. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія*. Том 3. С. 34–41.
11. Трощинський В., Шевченко А. (1999). Українці в світі. К.: Видавничий дім «Альтернативи», 352 с.
12. Садова У.Я. (2019). Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів ХХІ століття: наукове видання. Львів, 110 с.
13. Цимбал Т. (2012). Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії. Київ-Кривий Ріг: Видавничий дім, 396 с.

REFERENCES

1. Boiarko I., Zlunitsyna T., Morozova N. et al. (2019). Analytychnyi zvit z provedennia reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia stanovushcha molodi v Ukraini [Analytical report on conducting a representative sociological study of the situation of youth in Ukraine]. Kyiv, University of Banking Affairs [in Ukrainian].
2. Hyddens E. (2005). Ustroenye obshchestva: Ocherk teoryy strukturatsyy [The Structure of Society: An Essay on the Theory of Structuration]. Moscow: Akademicheskyyi proekt [in Russian].
3. Kolomoiets D. (2021). 40 milioniv dolariv u derzhavnu kaznu. Yak araby pidnyali turystychnyi biznes Ukrainy [40 million dollars to the state treasury. How the Arabs raised the tourism business of Ukraine]. URL: <https://suspilne.media/159200-40-miljoniv-dollariv-u-derzavnu-kaznu-ak-arabi-pidnali-turistichnij-biznes-ukraini/> [in Ukrainian].

4. Krupka L. (2008). Trudova mihratsiia yak indyktor sotsialnoho, ekonomichnoho ta politychnoho zhyttia krainy [Labor migration as an indicator of the social, economic and political life of the country]. *Naukovyi visnyk*. No 1: «Demokratychnе vriaduvannia». URL: <http://zvukraine.lviv.mobi/?p=3303> [in Ukrainian].
5. IOM (2019). Mihratsiia v Ukraini: tsyfry i fakty [Migration in Ukraine: figures and facts]. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf [in Ukrainian].
6. Minsotspolityky: Oblikovano 1 459 170 vnutrishno peremishchenykh osib [Ministry of Social Policy: 1,459,170 internally displaced persons have been accounted for]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1-459-170-vnutrishno-peremishchenih-osib> [in Ukrainian].
7. Naselennia Ukrainy. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Population of Ukraine. Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=71298 [in Ukrainian].
8. Oleshko A.A. (2012). Henezys antykryzovoho rehuliuвання ekonomiky Ukrainy [The genesis of anti-crisis regulation of the economy of Ukraine]. *Efficient economy*. No 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_8
9. Parsons T. (1998). Systema sovremennykh obshchestv [The system of modern societies]. Moscow: Aspekt-Press [in Russian].
10. Pozdniakova-Kyrbiatieva E.H. (2014). Mekhanizmy ta zasoby transliatsii sotsialno-istorychnoi pamiaty [Mechanisms and transmission of social and historical memory]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Fylosofiia. Kulturolohiia. Polytolohiia. Sotsyolohiia*. Vol. 3. pp. 34–41 [in Ukrainian].
11. Troshchynskiy V, Shevchenko A. (1999). Ukraintsi v sviti [Ukrainians in the world]. Kyiv, Alternatyvy [in Ukrainian].
12. Sadova U.Y. (2019). Ukrayinska mihratsiya v umovakh hlobalnykh i natsionalnykh vyklykiv XXI stolittya: naukove vydannya [Ukrainian migration in the conditions of global and national challenges of the 21st century: scientific edition]. Lviv [in Ukrainian].
13. Tsymbal T. (2012). Fenomen emihratsii: dosvid filosofskoi refleksii [The phenomenon of emigration: experience of philosophical reflection]. Kyiv-Kryvyi Rih: Vydavnychi dim [in Ukrainian].

ПОСИЛЕННЯ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ МАСОВОГО НАПЛИВУ МІГРАНТІВ

STRENGTHENING SECURITY AND PROTECTION OF THE STATE BORDER IN CONDITIONS OF A MASS INFLUX OF MIGRANTS

Володимир Нікіфоренко¹, Андрій Віхтюк²

*Адміністрація Державної прикордонної служби України
(вул. Володимирська, 26, м. Київ, Україна, 01601)*

Nikiforenko Volodymyr, Vikhtiuk Andriy

*Administration of the State Border Guard Service of Ukraine
(26, Volodymyrska St., Kyiv, Ukraine, 01601)*

Отримано: 15.01.2022. Затверджено: 14.05.2022

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сучасний стан загрози поширення нелегальної міграції на українсько-білоруській ділянці державного кордону у контексті інспірації міграційної кризи на зовнішніх кордонах Європейського Союзу спецслужбами росії й республіки білорусь, та визначено доцільні шляхи протидії. Сучасні трансформаційні процеси у системі загальноєвропейської безпеки, що викликані відкритою збройною агресією росії проти України призвели не тільки до розширення спектру загроз національній безпеці України, а й до посилення вже існуючих проблем у сфері безпеки державного кордону, які потребують негайного і адекватного реагування. Зазначене обумовлює актуальність даного дослідження, яке полягає у необхідності визначення заходів, які доцільно запровадити для посилення охорони проблемних ділянок державного кордону України в умовах відкритої збройної агресії росії та імовірного збільшення впливу загрози нелегальної міграції. Розглядаючи загрозу поширення нелегальної міграції у зазначених контекстах, стає очевидним факт чергового вивчення реакції світової спільноти на збройну агресію та інші брутальні порушення з боку кремля фундаментальних принципів міжнародної безпеки. Автором зазначено, що своєчасне та адекватне реагування на імовірну реалізацію загрози нелегальної міграції на

---

¹ Перший заступник Голови Державної прикордонної служби України, доктор юридичних наук, кандидат наук з державного управління, Заслужений юрист України; orcid 0000-0003-4035-4431; e-mail: vlnikadpsu@ukr.net

² Директор Департаменту організації роботи, планування та контролю Адміністрації Державної прикордонної служби України; orcid 0000-0002-0393-2044; e-mail: avvikhtiuk@ukr.net

державному кордоні є стратегічним завданням, що стоїть перед Україною. При цьому автором наголошено, що ця загроза може мати довготривалий характер. Тому, відомства сектору безпеки і оборони України мають бути готовими до зростання активності організованої злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним переправленням через територію України нелегальних мігрантів до країн ЄС. Вказано, що напрямком подальших досліджень щодо даної проблематики має стати пошук дієвих державних механізмів, які забезпечували б своєчасне та адекватне реагування на загрози національній безпеці на державному кордоні, пов'язаних з нерегулярною міграцією та боротьбою з її наслідками.

Ключові слова: збройна агресія; національна безпека; прикордонна безпека; нерегулярна міграція; міграційна криза; сучасні загрози; державний кордон.

ABSTRACT

The article analyzes the current state of the threat of illegal migration on the Ukrainian-Belarusian section of the state border in the context of the inspiration of the migration crisis on the external borders of the European Union by special services of Russia and Belarus, and identifies appropriate ways to counteraction. Modern transformational processes in the system of European security caused by Russia's open armed aggression against Ukraine have led not only to the expansion of the range of threats to Ukraine's national security, but also to the strengthening of existing border security problems that require immediate and adequate response. The above-mentioned determines the relevance of this study, which lies in the need to identify measures that should be implemented to strengthen the protection of problematic areas of Ukraine's state border in the face of Russia's open armed aggression and the likely increase in the threat of illegal migration. Considering the threat of illegal migration in the abovementioned context, it becomes clear that the next study of the world community's response to armed aggression and other brutal violations by the Kremlin of fundamental principles of international security. The author noted that timely and adequate response to the possible realization of the threat of illegal migration at the state border is a strategic task facing Ukraine. However, the author emphasizes that this threat may be long-term. Therefore, the security and defense agencies of Ukraine must be ready for the increase in the activity of organized crime related to the illegal transportation of illegal migrants to the EU through Ukraine. It is stated that the direction of further research on this issue should be to find effective state mechanisms that would ensure timely and adequate response to threats to national security at the state border related to irregular migration and combating its consequences.

Key words: armed aggression; national security; border security; irregular migration; migration crisis; current threats; state border.

I. ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси у системі загальноєвропейської безпеки, викликані актом відкритої збройної агресії Росії проти України призвели до розширення спектру загроз національній безпеці України, а також посилення вже існуючих проблем у сфері безпеки державного кордону, які потребують негайного і адекватного реагування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що теоретичним і практичним розробкам з питань безпеки державного кордону

в Україні, у тому числі щодо протидії нерегулярній міграції, присвячені роботи сучасних українських науковців: Ю.О. Бабій¹, С.В. Дейнеки², В.А. Кириленка³, Д.А. Купрієнка⁴, Ю.Б. Курилюка⁵, М.М. Литвина⁶, С.П. Мосова⁷, А.Ф. Моти⁸, А.В. Новіченко⁹, Б.М. Олексієнка¹⁰, О.М. Шинкарука¹¹ та інших.

У своїх працях авторами здійснено комплексний аналіз та узагальнення знань у сфері протидії загрозам національній безпеці на державному кордоні. Але, на сьогодні, відкрита збройна агресія росії актуалізувала потребу в пошуку нових дієвих державних механізмів із протидії поширенню нерегулярній міграції на окремих ділянках державного кордону.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Мета статті полягає у визначенні, через здійснення оцінки сучасного стану загроз поширення нерегулярної міграції на українсько-білоруській ділянці державного кордону, шляхів

¹ Бабій Ю.О. (2016). Удосконалення декомпозиції загроз і небезпек національній безпеці держави у прикордонній сфері. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького*. № 4(70). С. 185–196.

² Дейнеко С.В. (2020). Правове регулювання розвитку політики у сфері інтегрованого управління державним кордоном України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 19–20. С. 172–178.

³ Кириленко В., Дягель Д. (2019). Щодо пошуку шляхів протидії основним загрозам у сфері безпеки державного кордону, які виявляються в міжнародних пунктах пропуску через державний кордон України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького*. № 3(81). С. 65–81.

⁴ Купрієнко Д.А. Основні поняття та категорії у сфері забезпечення прикордонної безпеки (2014). *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. № 1(61). С. 357–368.

⁵ Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». 446 с.

⁶ Литвин М.М. (2014). Концептуальні засади інтегрованого управління кордонами. *Досвід управління в Україні. Наука і оборона*. № 1. С. 3–7.

⁷ Мосов С.П., Шинкарук О.М., Кириленко В.А. (2018). Прикордонна безпека України: становлення, сучасний стан, проблеми і перспективи: монографія. Хмельницький: НАДПСУ. 187 с.

⁸ Мота А. (2017). Прикордонний контроль та його значення в протидії нелегальній міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. № 861. С. 304–311.

⁹ Новіченко А.В. (2020). Особливості протидії нелегальній міграції в сучасній Україні. *Право*. № 2. С. 103–107. URL: <http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/103-Novychenko.pdf>

¹⁰ Олексієнко Б.М. (2015). Пріоритети розвитку сектору безпеки і оборони України. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези VIII Всеукр. наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 10 груд. 2015 р.). С. 55–57.

¹¹ Шинкарук О.М., Лисий М.І., Купрієнко Д.А., Бабій Ю.О., Ананьїн О.В., Ігнат'єв А.В. (2019). Сучасний стан прикордонного безпекового середовища України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. № 3(61). С. 135–145.

протидії цьому явищу в умовах збройної агресії проти України. Під час підготовки цієї статті було застосовано як загальнонаукові, так спеціально-наукові методи, що дозволило досягти поставлену ціль. Одним з основних з цих методів роботи стали логіко-семантично-го та системно-структурний методи, які дали змогу окреслити та проаналізувати особливості структурної побудови норм чинного законодавства, звернути увагу на шляхи вирішення досліджуваної проблеми тощо.

ІІІ. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Мігранти продовжують активно використовувати географічне положення України, яка знаходиться на перехресті шляхів між Сходом і Заходом. Водночас Україна залишається не тільки транзитною державою, а й своєрідним бар'єром на шляху у нерегулярних мігрантів, які прямують до Європи. Разом з тим Україна розглядається мігрантами і як місце призначення.

Оцінка сучасної соціально-політичної обстановки, яка склалася восени 2021 р. на окремих ділянках польсько-білоруського державного кордону, засвідчила про високу імовірність поширення штучно створеної міграційної кризи і на українсько-білоруську ділянку.

За оцінкою експертів загальна чисельність нерегулярних мігрантів у Білорусі складала до 14 тисяч осіб. За оцінкою польських спецслужб на території Білорусі знаходилося близько 7 тис. мігрантів. Близько 3 тис. вже відправлені назад до Сирії та Іраку. Як місцем зосередження мігрантів на території Білорусії залишався транспортно-логістичний центр «Бреміно», що у Гродненській області, поблизу пункту пропуску «Брузги» на білорусько-польській ділянці державного кордону. Станом на 6 грудня 2021 р. там перебувало більше 900 мігрантів, разом з жінками та дітьми.

За інформацією Прикордонної варті Польщі, тільки впродовж 9 грудня 2021 р. зафіксовано 80 спроб нелегального перетинання державного кордону з Білорусії до Польщі. Зафіксовано спроби прориву через прикордонні загородження в районах Дубичів-Церковних та Черемші. Рішення щодо видворення з території Польщі прийнято щодо 23 осіб. Загалом протягом 2021 р. польські прикордонники зафіксували близько 40 тис. спроб нелегального перетинання державного кордону з боку Білорусі.

Представники Федеральної поліції Німеччини заявили, що з початку 2021 р. виявлено більше 10 тисяч мігрантів, які незаконно потрапили в Німеччину з Білорусії.

Білоруська сторона розпочала переміщення військової техніки до кордону з Україною. Зокрема, 10 грудня 2021 р. у пункті пропуску через державний кордон «Доманове» (Волинська область) від громадянина України було отримано інформацію щодо спостереження ним на території Білорусі колони військової техніки (БТР, вантажівки) довжиною до 2 км, яка стояла в напрямку України (в 10 км до кордону).

Варто відзначити, що українсько-білоруська ділянка державного кордону складає 1084,20 км, з них: на суші – 758,30 км, на річках (ручаях, каналах), озерах та інших водоймах – 325,90 км. Делімітація цієї ділянки державного кордону була завершена ще у травні 1997 р. За її результатами було підписано Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон.

Якщо говорити про демаркацію українсько-білоруського кордону, то вона розпочата у вересні 2013 р. Під час польових робіт, розпочатих у червні 2014 р.:

- винесено на місцевість 944,7 км (87%) лінії кордону (у т.ч. 124,6 км у зоні відчуження Чорнобильської АЕС);
- визначено 2364 місця (70,4%) встановлення прикордонних знаків;
- українською стороною встановлено 672 прикордонних знака та 227 українських прикордонних стовпів (Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська області, у т.ч. 191 в межах зони відчуження Чорнобильської АЕС);
- створено спільну геодезичну мережу вздовж державного кордону.

Білоруською Стороною встановлено понад 1000 прикордонних знаків і 246 білоруських прикордонних стовпів (Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська області).

Заходи з демаркації українсько-білоруської ділянки державного кордону відбувалися планово, відповідно до міждержавних Угод. Пропуск здійснювався у 6 автомобільних пунктах пропуску та у 2 пунктах контролю. Загалом на кордоні з Білоруссю 27 пунктів пропуску та 6 пунктів контролю. Станом на початок 2022 р.

пасажиро-транспортний потік на спільному кордоні був сталим, з тенденцією до зниження (у середньому 2 тис. осіб і 1,5 тис. транспортних засобів за добу).

18 листопада 2021 р. у пункті пропуску через державний кордон «Нові Яриловичі» українськими прикордонниками було затримано найбільшу групу нерегулярних мігрантів. Це послужило підставою для класифікації Державною службою з надзвичайних ситуацій України обстановку, яка склалась на українсько-білоруському державному кордоні, як соціально надзвичайну ситуацію регіонального рівня (збройний напад, захоплення й утримання установи правоохоронних органів або реальна загроза здійснення такої акції).

Українським державним органам, з метою посилення охорони українсько-білоруської ділянки державного кордону довелося вжити низки заходів, зокрема:

- відповідним рішенням Уряду України створити Міжвідомчий координаційний штаб, завданнями якого визначено: сприяння забезпеченню координації дій суб'єктів взаємодії, спрямованих на посилення охорони та захисту державного кордону України; сприяння організації узгоджених дій суб'єктів взаємодії під час забезпечення посилення охорони та захисту державного кордону України; забезпечення проведення аналізу, узагальнення та обміну інформацією з питань посилення охорони та захисту державного кордону України; здійснення моніторингу стану виконання нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції Міжвідомчого координаційного штабу; підготовку пропозицій та рекомендацій щодо заходів, пов'язаних з урегулюванням проблемних питань забезпечення посилення охорони та захисту державного кордону України, в тому числі пропозицій щодо внесення змін до законів України, актів Кабінету Міністрів України з питань посилення охорони та захисту державного кордону України¹;
- організувати взаємодію на міжвідомчому рівні між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та

¹ Про деякі питання взаємодії і координації під час посилення охорони та захисту державного кордону України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2021 № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2021-Text>

Національною гвардією, Національною поліцією, Державною міграційною службою, Збройними Силами, Державною службою надзвичайних ситуацій та Службою безпеки, а також на міждержавному рівні – з Прикордонною вартою Польщі;

- ухвалити персональний склад Міжвідомчого координаційного штабу (схвалений наказом МВС «Про затвердження персонального складу Міжвідомчого координаційного штабу»);
- затвердити завдання та керівників Чернігівського, Житомирського і Волинського регіональних координаційних штабів;
- у складі кожного суб'єкта взаємодії створити спеціальні оперативні центри (штаби), що забезпечували отримання й обмін інформацією, необхідною для виконання завдань Міжвідомчого координаційного штабу (схвалені наказом Адміністрацією Державної прикордонної служби України від 19.11.2021 № 606-АГ);
- з 23 листопада 2021 р. розпочато проведення спільної спеціальної прикордонної операції «Полісся»;
- задіяти додаткові сили та засоби Державної прикордонної служби України, Національної гвардії та Національної поліції для посилення найбільш загрозливих ділянок (270 км);
- для ведення повітряного моніторингу, маневру резервів застосувати пілотовану та безпілотну авіацію (літаки DA-42, вертольоти (Mi-8 та H125) та безпілотні літальні апарати);
- посилити оперативно-розшукову роботу та прикордонну розвідку;
- силами прикордонних підрозділів активізувати інженерне облаштування найбільш загрозливих ділянок кордону;
- у рамках спільної спеціальної прикордонної операції «Полісся» провести об'єднані тактико спеціальні навчання за єдиним сценарним задумом у Житомирській, Волинській, Чернігівській, Рівненській областях. Особовий склад резервів, які перебували на українсько-білоруській ділянці державного кордону відпрацювали сценарії, які могли виникнути під час прориву кордону нерегулярними мігрантами. До навчань були залучені підрозділи Національної поліції, Національної гвардії, Збройних Сил та надзвичайники.

На думку авторів, для вирішення проблемних питань, які виникатимуть в аналогічних випадках, доцільно визначити такі шляхи.

1. Потребують розгляду Верховною Радою України невідкладні законодавчі ініціативи щодо:

- криміналізації усіх видів незаконного перетинання державного кордону України (скасування ст. 204-1 КУпАП і зміни у ст. 332-2 КК України);
- уповноваження приймати рішення про примусове видворення нерегулярних мігрантів прикордонникам, міграційній службі та СБУ, чим запровадиться європейський підхід (суд – тільки затримання для забезпечення видворення);
- надання повноважень досудового розслідування і дізнання органам охорони кордону за окремими кримінальними правопорушеннями (за ст.ст. 149, 332, 332-1, 332-2 і 358 КК України), з огляду на масштаб загрози (кількість нерегулярних мігрантів порушують державний кордон України) існуюча кількість слідчих Національної поліції та Служби безпеки в прикордонних районах не в стані забезпечити розслідування всіх справ щодо незаконного перетинання державного кордону та інших суміжних кримінальних правопорушень;
- врегулювання порядку передавання в особливий період в оперативне підпорядкування органам військового управління Збройних Сил, Національної гвардії, органів Державної прикордонної служби.

2. Актуальним залишається питання технічного переоснащення органів і підрозділів охорони державного кордону сучасними спеціальними оптичними засобами, інженерно-технічними засобами та автомобільною технікою.

3. Важливим завданням є інженерно-технічне облаштування кордону. Із 1084 км лише 30 км прикрито загороджувальним парканом, що самостійно встановлені прикордонниками. На цій ділянці взагалі відсутні системи відеоспостереження та засоби сигналізаційного виявлення. З метою реалізації Концепції Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних

просік, комунікацій Державної прикордонної служби України на період до 2024 року¹.

15 грудня 2021 р. Кабінетом Міністрів України затверджено відповідну Державну цільову правоохоронну програму. Цим стратегічним документом запроваджено єдиний державний підхід щодо:

- облаштування державного кордону сучасними технічними засобами з урахуванням ризиків і загроз, які виникають під час його охорони та прогнозуються в майбутньому;
- розчищення прикордонних просік;
- удосконалення облаштування інженерної інфраструктури вздовж державного кордону;
- укріплення берегів транскордонних річок, що захистить їх від розмиву та переформатування і, як наслідок, від втрат територій Україною².

Загалом передбачено інженерно-технічне облаштування контрольованої ділянки українсько-російського кордону (1676,09 км) та українсько-білоруського кордону (1084,2 км) у 2022 р., а також завершення до 2024 р. облаштування українсько-молдовської ділянки державного кордону (1222 км) та кордону з державами – членами ЄС (1357,742 км).

4. З метою забезпечення надійної охорони державного кордону на українсько-білоруській ділянці існує нагальна необхідність:

- розгортання комплексної системи відеоконтролю та сигналізації на найбільш загрозливих напрямках (270 км);
- розгортання сучасних систем відеоспостереження у пунктах пропуску (27 пунктів пропуску);
- забезпечення підрозділів охорони державного кордону сучасними засобами УКХ-радіозв'язку.

¹ Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби України на період до 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2021 № 1362-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2021-Text>

² Про затвердження Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби на період до 2024 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 № 1386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1386-2021-Text>

5. Найбільш проблемним залишається питання значної віддаленості розташування пунктів пропуску для автомобільного сполучення на території України до лінії державного кордону, що створює передумови до порушень законодавства України, у т.ч. шляхом спроб уникнення контрольних процедур при перетинанні державного кордону та вчинення контрабанди. У той же час, білоруською Стороною створено сучасну, стаціонарну, одноманітну інфраструктуру пунктів пропуску, усі вони розміщені безпосередньо на лінії державного кордону. Тому, необхідно розглянути питання щодо перенесення та облаштування автомобільних пунктів пропуску безпосередньо на лінію державного кордону. На сьогодні Державною митною службою розглядається питання щодо перенесення лише пункту пропуску «Вільча» (опрацьовується проєктна документація та проводяться заходи щодо землевідведення).

6. Незадовільний стан облаштування більшості пунктів пропуску. З 1993 р. на українсько-білоруському кордоні функціонують 10 пунктів пропуску для автомобільного сполучення (8 міжнародних, 2 міждержавних), які облаштовано за тимчасовою схемою (встановлено металеві службові модулі). За вказаний період масштабну реконструкцію інфраструктури здійснено лише в пункті пропуску «Нові Яриловичі». Часткову реконструкцію проведено у пунктах пропуску «Доманове» і «Городище». Стан облаштування інших пунктів пропуску не відповідає сучасним вимогам, та не забезпечує реальну пропускну спроможність, викликав невдоволення подорожуючих і негативно впливав на імідж України в цілому. Водночас потребують покращення під'їзні шляхи до пунктів пропуску та створення зон сервісного обслуговування.

7. Згідно з висновками європейських експертів, у пунктах пропуску відсутня цілісна система засобів технічного огляду типу «РАПІСКАН». Аналогічна проблематика існує стосовно непрацездатності вагових комплексів¹. Зважаючи на критичну гостроту цієї проблеми, існує необхідність надання доручення Міністерству інфраструктури, Міністерству фінансів, Державній митній службі, головам відповідних обласних адміністрацій щодо проведення комісійного обстеження пунктів пропуску з метою визначення об'єму

¹ Нікіфоренко В.С. (2021). Організаційно-правові аспекти протидії загрозам контрабандної діяльності на державному кордоні України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. № 4. С. 56–63.

робіт, обсягу та джерел фінансування, необхідних для їх перенесення, облаштування і створення необхідної інфраструктури.

8. На сьогодні, середня протяжність ділянок відповідальності підрозділів охорони державного кордону на українсько-білоруській ділянці, становить 40-50 км. На ділянках Чернігівського та Житомирського загонів є підрозділи з протяжністю ділянок понад 80 км. З метою підвищення щільності охорони державного кордону та приведення протяжностей ділянок відповідальності підрозділів охорони кордону до європейських стандартів (30 км) існує потреба додаткового розгортання нових підрозділів охорони державного кордону, що потребує суттєвого збільшення фінансування.

9. Існує нагальна потреба реконструкції існуючих підрозділів охорони кордону та приведення їх у відповідність до мінімально потрібних вимог військового містечка. У 1990-х роках коли відбувалося формування прикордонного відомства, більшість підрозділів були розміщені у наявних приміщеннях, які на той час змогли надати місцеві органи влади. Наразі, окремі підрозділи продовжують розміщуватися у необладнаних для цього приміщеннях. Деякі військові містечка потребують сучасної реконструкції.

10. Недостатнім є фінансування Державної прикордонної служби України. Протягом останніх років бюджетні запити відомства були забезпечені в середньому близько на третину від потреби (2014 р. – 38,9%, 2015 р. – 47,6%, 2016 р. – 35,8%, 2017 р. – 28,2%, 2018 р. – 31,7%, 2019 р. – 35,1%, 2020 р. – 44,1%, 2021 р. – 33,6%). Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» для прикордонного відомства знову передбачено видатки в обсязі третини від потреби. Такий обсяг фінансування не дозволяє в повній мірі продовжити реформування відомства, підвищення рівня захищеності кордонів, протидію нерегулярній міграції і контрабанді та запровадження європейських принципів інтегрованого управління кордонами.

11. Потребує удосконалення система висвітлення надводної обстановки на р. Дніпро. З метою створення суцільної зони висвітлення надводної обстановки на р. Дніпро необхідно побудувати стаціонарний комплекс висвітлення надводної обстановки. Він включає спостережні вежі, відеокамери, тепловізори, ретранслятори, пункти управління. Крім цього потребує підвищення спроможностей існуючого катерного складу.

12. Неврахування у проєкті землеустрою Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника вимог законодавства щодо земельних ділянок (шириною 30-50 м) уздовж державного кордону, які надаються в постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби. Затвердження та реєстрація проєкту землеустрою Заповідника без урахування вимог українського законодавства негативно впливатиме на забезпечення національної безпеки і оборони держави в частині значного ускладнення за процедурою та, як наслідок, відтермінування будівництва та облаштування інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, комунікацій на ділянці українсько-білоруського кордону в межах Заповідника.

IV. ВИСНОВКИ

Розглядаючи загрозу поширення нерегулярної міграції у зазначених контекстах, і в той же час усвідомлюючи її як інспірацію міграційної кризи на зовнішніх кордонах Європейського Союзу спецслужбами росії та республіки білорусь, очевидним є чергове вивчення реакції світової спільноти на порушення фундаментальних принципів архітектури міжнародної безпеки з перспективою до ще більш нахабних і брутальних дій кремля.

Як наслідок, з 24 лютого 2022 року маємо прояв відкритого акту збройної агресії росії проти України, що є перспективою подальших розвідок з вивчення даної проблематики, зокрема пошуку дієвих державних механізмів, які забезпечували б своєчасне та адекватне реагування на загрози національній безпеці на державному кордоні.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бабій Ю.О. (2016). Удосконалення декомпозиції загроз і небезпек національній безпеці держави у прикордонній сфері. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького*. № 4(70). С. 185–196.
2. Дейнеко С.В. (2020). Правове регулювання розвитку політики у сфері інтегрованого управління державним кордоном України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 19–20. С. 172–178.
3. Дягель Д., Кириленко В. (2019). Щодо пошуку шляхів протидії основним загрозам у сфері безпеки державного кордону, які виявляються в міжнародних пунктах пропуску через державний кордон України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького*. № 3(81). С. 65–81.

4. Купрієнко Д.А. Основні поняття та категорії у сфері забезпечення прикордонної безпеки (2014). *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. № 1(61). С. 357–368.
5. Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». 446 с.
6. Литвин М.М. (2014). Концептуальні засади інтегрованого управління кордонами. Досвід упровадження в Україні. *Наука і оборона*. № 1. С. 3–7.
7. Мосов С.П., Шинкарук О.М., Кириленко В.А. (2018). Прикордонна безпека України: становлення, сучасний стан, проблеми і перспективи: монографія. Хмельницький: НАДПСУ. 187 с.
8. Мота А. (2017). Прикордонний контроль та його значення в протидії нелегальній міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. № 861. С. 304–311.
9. Новіченко А.В. (2020). Особливості протидії нелегальній міграції в сучасній Україні. *Право.ua*. № 2. С. 103–107. URL: <http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/103-Novychenko.pdf>
10. Нікіфоренко В.С. (2021). Організаційно-правові аспекти протидії загрозам контрабандної діяльності на державному кордоні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 4. С. 56–63.
11. Олексієнко Б.М. (2015). Пріоритети розвитку сектору безпеки і оборони України. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України*: тези VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10 груд. 2015 р.). С. 55–57.
12. Про деякі питання взаємодії і координації під час посилення охорони та захисту державного кордону України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2021 № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2021-p#Text>
13. Про схвалення Концепції Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби України на період до 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2021 № 1362-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2021-p#Text>
14. Про затвердження Державної цільової правоохоронної програми облаштування державного кордону щодо будівництва інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій Державної прикордонної служби на період до 2024 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 № 1386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1386-2021-p#Text>
15. Шинкарук О.М., Лисий М.І., Купрієнко Д.А., Бабій Ю.О., Ананьїн О.В., Ігнат'єв А.В. (2019). Сучасний стан прикордонного безпекового середовища України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. № 3(61). С. 135–145.

REFERENCES

1. Babiy Yu.O. (2016). Udoskonalennia dekompozytsii zahroz i nebezpek natsionalnii bezpetsi derzhavy u prykordonnii sferi [Improving the decomposition of threats and dangers to the national security of the state in the border area]. *Journal of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. No 4(70). pp. 185–196 [in Ukrainian].
2. Deineko S.V. (2020). Pravove rehuliuвання rozvytku polityky u sferi intehrovanoho upravlinnia derzhavnym kordonom Ukrainy [Legal regulation of policy development

- in the field of integrated border management of the state border of Ukraine]. *Investments: practice and experience*. No 19–20. pp. 172–178 [in Ukrainian].
3. Diagel D., Kyrylenko V. (2019). Shchodo poshuku shliakhiv protyдии osnovnym zahrozam u sferi bezpeky derzhavnoho kordonu, yaki vyavliaiutsia v mizhnarodnykh punktakh propusku cherez derzhavnyi kordon Ukrainy [On the search for ways to counter the main threats to the security of the state border, which are detected at international border crossing points across the state border of Ukraine]. *Journal of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytsky*. No 3(81). pp. 65–81 [in Ukrainian].
  4. Kuprienko D.A. (2014). Osnovni poniattia ta katehorii u sferi zabezpechennia prykordonnoi bezpeky [Basic concepts and categories in the field of border security]. *Journal of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: military and technical sciences*. No 1(61). pp. 357–368 [in Ukrainian].
  5. Kuryliuk Yu.B. (2020). Derzhavnyy kordon i pravoporyadok (zakonodavstvo, teoriya, praktyka) [State border and law and order (legislation, theory, practice)]. Kyiv. 446 p. [in Ukrainian].
  6. Lytvyn M.M. (2014). Kontseptualni zasady intehrovanoho upravlinnia kordona-my. Dosvid uprovadzhennia v Ukraini [Conceptual principles of integrated border management. Implementation experience in Ukraine]. *Science and defense*. No 1. pp. 3–7 [in Ukrainian].
  7. Mosov S.P., Shinkaruk O.M., Kyrilenko V.A. (2018). Prykordonna bezpeka Ukrainy: stanovlennia, suchasnyi stan, problemy i perspektyvy [Border security of Ukraine: formation, current state, problems and prospects: monograph]. Khmelnytsky [in Ukrainian].
  8. Mota A. (2017). Prykordonnyy kontrol ta yoho znachennya v protydyi nelegalniy mihratsiyi [Border control and its importance in combating illegal migration]. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. No 861. pp. 304–311 [in Ukrainian].
  9. Novichenko A.V. (2020). Osoblyvosti protyдии nelegalnii mihratsii v suchasni Ukraini [Features of combating illegal migration in modern Ukraine]. *Legal.ua*. No 2. pp. 103–107. URL: http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/103_Novychenko.pdf [in Ukrainian].
  10. Nikiforenko V.S. (2021). Orhanizatsiino-pravovi aspekty protyдии zahrozam kontrabandnoi diyalnosti na derzhavnomu kordoni Ukrainy [Organizational and legal aspects of combating the threats of smuggling activity the state border of Ukraine.]. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No 4. pp. 56–63 [in Ukrainian].
  11. Oleksiienko B.M. (2015). Prioritytety rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Priorities for the development of the security and defense sector of Ukraine]: Thesis VIII All-Ukrainian scientific-practical conf., 10.12.2015. Khmelnytskyi: NADPSU. pp. 55–57 [in Ukrainian].
  12. Pro deiaki pytannia vzaiemodii i koordynatsii pid chas posylennia okhorony ta zakhystu derzhavnoho kordonu Ukrainy [On some issues of interaction and coordination during the strengthening of protection and defense of the state border of Ukraine]: Order of Cabinet of Ministers of Ukrain No 1214 of Nov. 19, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2021-п#Text> [in Ukrainian].
  13. Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi pravookhoronnoi prohramy oblashtuvannia derzhavnoho kordonu shchodo budivnytstva inzhenerno-tekhnichnykh i fortyfikatsiinykh sporud, ohorozh, prykordonnykh znakov, prykordonnykh prosik, komunikatsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy na period do 2024 roku [About approval of the Concept of the State target law

- enforcement program of arrangement of the state border concerning construction of engineering and fortification constructions, fences, border signs, frontier clearings, communications of the State border service of Ukraine for the period till 2024]: Order of Cabinet of Ministers of Ukraine No 1362-p of Oct. 21, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2021-p#Text> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi pravookhoronnoi prohramy oblashtuvannia derzhavnoho kordonu shchodo budivnytstva inzhenerno-tekhnichnykh i fortyfikatsiinykh sporud, ohorozh, prykordonnykh znakov, prykordonnykh prosik, komunikatsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy na period do 2024 roku [About the statement of the State target law enforcement program of arrangement of the state border concerning construction of engineering and fortification constructions, fences, frontier signs, frontier clearings, communications of the State border service of Ukraine for the period till 2024]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 1386 of Dec. 15, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1386-2021-n#Text> [in Ukrainian].
  15. Shinkaruk O., Lysyi M., Kyrilenko V., Babiy Yu., Ananin O., Ignatiev A. (2019). Suchasnyi stan prykordonnoho bezpekovoho seredovyscha Ukrainy [The current state of the border security environment of Ukraine]. *Journal of scientific works of Kharkiv National University of the Air Force*. No 3(61). pp. 135–145 [in Ukrainian].

ІМІГРАЦІЙНА СЛУЖБА ТА ПОЛІТИКА КОНТРОЛЮ В ОЧАХ УКРАЇНЦІВ З НЕВРЕГУЛЬОВАНИМ СТАТУСОМ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

IMMIGRATION ENFORCEMENT AND CONTROL POLICIES IN THE EYES OF IRREGULAR UKRAINIANS IN THE UK

Ірина Лапшина¹, Мирослава Чех², Оксана Василиця³

Український Католицький Університет

(вул. Свенціцького, 17, м. Львів, Україна, 79011)

Iryna Lapshyna, Myroslava Chekh, Oksana Vasylytsya

Ukrainian Catholic University

(17, Svetsitsky St., Lviv, Ukraine, 79011)

Отримано: 17.05.2022. Затверджено: 07.07.2022

АНОТАЦІЯ

У статті визначено форми нерегулярної міграції та розглянуто шляхи, через які мігрант може стати нерегулярним. Досліджено як українські нерегулярні мігранти сприймають імміграційну службу та політику імміграційного контролю у Великобританії. Показано, що імміграційний контроль українськими нерегулярними мігрантами у Великобританії сприймається як всюдисущий. Водночас, українські нерегулярні мігранти, як білошкірі європейці, вважають себе у групі меншого ризику, які можуть бути затримані імміграційною службою порівняно з іншими нерегулярними мігрантами у Великобританії. Результати якісного опитування показали, що рівень стресу зменшується з часом, тобто чим довше мігранти перебувають нелегально у Великобританії, тим менше вони бояться імміграційних контролів. Доведено, що українські нерегулярні мігранти мають стратегії навігації міграційного контролю і запобігання затримання при виборі житла та зайнятості. Ці дані отримано у ході якісних інтерв'ю з нерегулярними мігрантами у Великобританії у рамках проекту «Чи мають значення імміграційні контролі? Нерегулярні мігранти та політика контролю у Великобританії» (2013–2017).

Ключові слова: сприйняття; імміграційна служба; нерегулярні мігранти; страх; українці.

---

¹ кандидат економічних наук; orcid 0000-0001-8999-8185; e-mail: lapshyna@ucu.edu.ua

² кандидат економічних наук, доцент; orcid 0000-0002-6787-8067; e-mail: miroslava@ucu.edu.ua

³ кандидат економічних наук; orcid 0000-0001-5624-2277; e-mail: vasylytsya@ucu.edu.ua

ABSTRACT

This article starts with defining the variants of irregular status and the paths through which a migrant may become irregular. We explore how immigration enforcement is perceived by Ukrainian irregular migrants in the UK. The result of the study indicates that immigration enforcement is perceived as omnipresent. At the same time many Ukrainian irregular migrants believe that as white Europeans they are at lower risk in terms of checks/raids compared to ‘dark skin’ migrants. Our research suggests that irregular Ukrainians were more likely to display stress at the beginning of their irregular position and became more resilient the longer they managed to stay in the UK. We conclude that the interviewees were generally considering – or had already developed – strategies in terms of their residence, work, and other areas of their lives which they believed would help prevent detection. It is based on qualitative interviews of irregular Ukrainian migrants in the UK: for the ESRC-funded project “Does immigration enforcement matters? Irregular immigrants and control policies in the UK” (2013–2017).

Key words: perception; immigration enforcement; irregular migrants; fear; Ukrainians.

I. INTRODUCTION

Irregular migration is a complex phenomenon¹ that has attracted media attention and generated heated political debate since the early 2000s. It has risen to the top of the international security and political agendas because it is viewed as a threat to sovereignty, and has been often linked to problems such as crime and drugs.

This paper is based on findings from an ESRC-funded project “Does immigration enforcement matters? Irregular immigrants and control policies in the UK” (2013–2017) examining irregular migration and immigration enforcement in the UK. The study focused specifically on in-country immigration law enforcement and its effects, impacts and limits, a phenomenon that has so far received very little academic attention. What are sometimes lost in debates about irregular migration, are the voices of migrants themselves².

This paper focuses mainly on the findings based on qualitative interviews with Ukrainian irregular immigrants in the UK. It deals with the lived realities of the daily lives of irregular migrants, their perception of immigration enforcement and control policies in the UK.

---

¹ Castles S. (2010). Joint approaches to address irregular migration of vulnerable groups. *Migración y Desarrollo*. Vol. 8. No. 15. p. 45. URL: <https://estudiosdeldesarrollo.mx/migracionydesarrolloenglishversion/wp-content/uploads/2018/11/15ing-2.pdf>

² Uehling G. (2004). Unwanted migration: Combating and unwittingly creating irregular migration in Ukraine. Working Paper No 109. Evaluation and Policy Analysis Unit United Nations High Commissioner for Refugees CP 2500, 1211 Geneva 2 Switzerland. URL: <https://www.unhcr.org/uk/research/working/416b98dc6/unwanted-migration-combating-unwittingly-creating-irregular-migration-ukraine.html>

II. PURPOSE AND METHODOLOGY

In total 175 qualitative interviews with irregular immigrants of five nationalities – Australian, Brazilian, Ukrainians and Pakistani, and Turkish nationals (including ethnic Turks and Kurds) were conducted. The interviews were conducted in 2016 in 14 locations across the UK (London, one city and three rural towns in South England, five cities and towns in the Midlands, two largely rural areas in North England, and one city and a rural area in Scotland). They were conducted by eleven mother tongue interviewers.

Of the interviewees, 122 were male and 53 female, 136 were aged between 18–38 years, 34 were 39–57 and five were 58+, 68% had tertiary and 26% at least secondary education; 53% were single and 40% were married or in a partnership. About a third of the interviewees had children, with some of these children abroad and others in the UK. Our analysis suggests that children represent a significant proportion of the irregular immigrant population.

III. DESCRIPTION OF THE OBTAINED RESULTS

There is no definition of an irregular migrant in UK law. However, it is commonly held that there are four main ways in which a person can become an irregular migrant. Patterns of irregularity can include people who crossed a border unlawfully as well as visa over-stayers, children born to undocumented parents, migrants who lost their regular status because of unemployment or non-compliance with certain requirements, and rejected asylum seekers¹.

Many academic researchers believe that in the UK substantially greater numbers of people without regular immigration status arrived by air and entered regularly, rather than irregularly, and there is evidence to support this².

Irregular migrants come to the UK for a range of economic, political and social reasons. While economic factors are central to decisions

¹ Spencer S., Triandafyllidou A. (2022). Irregular Migration. In: Scholten, P. (eds) *Introduction to Migration Studies*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-92377-8_12

² Düvell F., Cherti M., Lapshyna I. (2018). Does immigration enforcement matter (DIEM)? Irregular migrants and control policies in the UK: Final report. Oxford, UK: Centre on Migration Policy and Society (COMPAS). URL: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/DIEM-Irregular-Immigrants-and-Control-Policies-in-the-UK.pdf>

to migrate, it is essential that migrant networks are considered. Castles¹ stresses the importance of migrant social networks through which new migrants follow the initial migration of other members of their family or community. Such networks provide a basis for adaptation and community formation. Furthermore, it is increasingly acknowledged that a migration infrastructure, including travel agents, lawyers, labour recruiters and interpreters, develops from these networks.

In the UK, government immigration policy has, for a number of years, attempted to reduce irregular migration by making life as difficult as possible for those without, or in breach of, their official status. A concept described by Theresa May in 2012 as the “hostile environment” includes requiring banks, landlords, employers and public service providers to refuse to provide services without evidence of the applicant’s immigration status as well as requiring certain data sharing and reporting mechanisms of the various stakeholders with Immigration Enforcement².

While this “hostile environment policy” has been contentious to the extent that it has even been reframed, or rebranded, by the ex-Minister for Immigration Brandon Lewis under guidance of former Home Secretary, Amber Rudd, as the “compliant environment”, it remains in place and directly affecting large numbers of individuals and stakeholders. But despite the efforts of the UK Government, and the creation of a hostile/compliant environment, the UK still hosts a significant population of irregular migrants. Total numbers are unknowable based on current data and approaches to measurement, but are believed to be in the hundreds of thousands, at least³.

Fear of immigration controls and raids in daily lives of irregular migrants

“Now I’d like us to talk a little bit about the immigration service. No problem. As long as they don’t want to talk about me (both laugh)” [UMa29M1]⁴.

¹ Castles S. (2004). The factors that make and unmake migration policies. *International Migration Review*. Vol. 38. No. 3. pp. 852–884.

² Düvell F., Cherti M., Lapshyna I. (2018). Does immigration enforcement matter (DIEM)? Irregular migrants and control policies in the UK: Final report. Oxford, UK: Centre on Migration Policy and Society (COMPAS). URL: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/DIEM-Irregular-Immigrants-and-Control-Policies-in-the-UK.pdf>

³ Там само.

⁴ UMa29M1: U – refers to Ukraine, Ma – refers to the research locality (Manchester), 29 is the number of the respondent, M is male, 1 – refers to the age group 18–38.

One of the greatest fears that irregular migrants have is being caught by immigration authorities. For 39% (16) undocumented Ukrainians interviewed, fear - and the stress that comes with it - is a constant part of their lives. Almost a third of our interviewees 29% (12) said that they were fearful at the beginning of their stay, but then they got used to being undocumented and were less afraid than before. At the same time, it was surprising to find that almost third 32% (13) said that they did not fear the immigration authorities.

Our findings revealed that 39 percent of Ukrainian interviewees reported they were afraid of immigration controls and raids. Some respondents reported that they were afraid all the time, comparing fear to a virus: once you got it there is no cure for it. Those who witnessed immigration raids were even more scared. Some got paranoid and couldn't sleep at night for the first couple of weeks after the immigration raid. Overall, they all agreed that it was a "horrible feeling".

Several male respondents expressed their feelings:

"You are afraid of this all the time. These things [immigration raids, controls] exist and they [law enforcement authority] are not stupid and we are not some naive little children. It is a grown up world" [UMa26M2].

"Of course, I am afraid of immigration law enforcement. You do not have to be very clever to know that this danger is everywhere around you" [ULe39M1].

Another male from Manchester who witnessed an immigration raid shared his emotions:

"I panicked because I thought they [immigration enforcement service] were after the entire street but they just went on one building site, took few people away and left. Three small vans. I must tell you that my hands were shaking so much that I couldn't paint straight after that. It was so scary. Like in a movie. You don't get it at first and then it hits you. It's a horrible feeling. I wouldn't want anyone to go through something like that" [UMa31M4].

Others emphasized that panic and fear the immigration raid had spread among immigrants in the house raided. Several interviewees explained that the fear reached far beyond just those who were the direct targets of the raids. The immigration raids create a climate of fear and paranoia, which often result in moving house where immigration enforcement actions have taken place, as illustrated by the following quote:

"The immigration officers came to our house. People panicked. It was something. I've never seen people so scared before. But then they

[immigration officers] only went into her room. They searched that room, took some things and left, taking her with them too. They did not let her go, and later, they sent her back home [Ukraine].

Everybody was very afraid after what happened. Luckily no one else was in the house at that time. It was day time and everybody was at work. Her boyfriend, who was released, told us about it. People went crazy when they found out. Everyone got so scared and paranoid. Some couldn't sleep at night for the first couple of weeks. I felt frightened. We were all horrified and afraid they might come back again. To stop all this madness, we simply had no other choice but to move out. We had had enough and one day moved into a different place overnight" [ULo18F2].

When asked about their strategies in case they were stopped by police or immigration authorities, our interviewees expressed their anxiety:

"I do not know. My heart is sinking just from hearing this from you. Imagine how would I feel if that happen? I would probably have a heart attack. I do not know. There is nothing you can do, I guess, in a situation like that" [UMa28F1].

"Whenever I enter the [Tube] station, and see a lot of police there, my legs go numb. Sometimes when I see a large gathering of people, and the police are there, I try to simply cross the road before I reach them" [ULo11F1].

Our study results indicated that 32 percent (13 people) of Ukrainians interviewed reported that they did not fear the immigration authorities. Among our five research groups Ukrainians were second to Australians (86 percent), who were not afraid of being caught.

Some interviewees said that they live normal lives, as illustrated by the quote from the interview with a female from Coventry:

"Life is normal. Nobody is hiding... it is just that you have to behave yourself and that is it" [UCo41F5].

Another female from London reported:

"I'm not afraid of anything. Absolutely nothing. Even if someone I knew or my friend was a victim of crime I'd still go and report it" [ULo14F2].

Often the main explanation given by interviewees' for not being afraid was the possibility, mainly financial, of returning to the UK if they were sent back home. Several interviewees from Manchester explained:

"If one day, God forbid, they come to my site, I'll probably tell them who I am and then it's all in God's hands. I mean I'm not too afraid of being sent back home. I've been working abroad for so many years. I guess I earned

enough money for my next trip back to the UK if I have to come back. If something like that happens to me, I'm not very worried" [UMa31M4].

"Some people are not afraid of immigration raids because after ten years here they've earned enough money and met enough people for coming back not to be a problem for them" [UMa36M1].

This echoed another female's account. However, another fear, fear of staying in a detention centre was revealed:

"I am not so afraid of being sent back home. I am more afraid perhaps of that process. That you will be taken away, that you'll have to stay in a deportation centre. That's my fear. That's what I am afraid of" [ULo11F1].

From the interviews with all irregular migrants, it became clear that while often saying that they were not afraid to be caught they admitted that they were more concerned about others: relatives left behind, employers (who sometimes became friends) if their firms were closed down as a result of an immigration raid or just about other co-workers who could not come back in case of deportation:

"I'm worried more about others on the site or what could happen to the firm. I know I can come back but not everyone who works with me can say the same. Also, what if they close my friend's firm because of me?" [UMa31M4].

Those who had fake or borrowed papers were relatively relaxed and the only concern was about denunciation, as illustrated by the quote of a male from Manchester:

"If they [immigration officers] come to my workplace I will do nothing. I will just carry on working as if nothing has happened. The papers I have go through the system so I'm not worried about that- unless someone reported me or the owner of the papers did something stupid" [UMa36M1].

Some of our interviewees reported that they were more scared in London than in other cities, like this female from Manchester:

"I don't know what I will do if I come to work one day and there're immigration officers waiting for me. I was worried about that hotel being checked. That hotel I worked at in London. But here [in Manchester]? I don't think so" [UMa35F3].

A male from Nottingham comparing London to Nottingham said it is different planet in terms of checks, controls and immigration raids:

"It was very intimidating back in London. I used to get very anxious because of them [immigration law enforcement]. Here [in Nottingham], it's like living on a different planet. Maybe this is because here they only keep

an eye on criminals and trouble makers. But people like me, who live and work and don't cause trouble here, have nothing to worry about. I haven't heard any stories about immigration raids or checks here even once in the past three years. I don't have any places here I wouldn't go to" [UNo20M2].

Almost a third of our interviewees (29%=12) reported that they feared immigration enforcement only at the beginning of their stay in the UK. They all agreed that later they 'got used' to it and were no longer afraid.

"I was scared at the beginning, when I just arrived. Now I am not afraid if I know that I am following the rules..." [ULo02F2].

Several of our interviewees recalled that at the beginning of their stay in the UK they did not dare to use the Tube or take a bus because of the higher risk of being checked there.

"I heard so many things about raids at work, especially on building sites, catching those [undocumented] migrants. I used to worry that they [immigration service] will come to my home or even catch me on a bus. I remember times when I wouldn't even take a bus or go by Underground (laughs) but walk home instead. Then I just got used to it. Since I started working here, there have been no raids, thank God, or anything like that. Nothing happened. They used to check documents at the Underground and Overground stations in London" [UNo20M2].

But later the situation changed and the same respondents reported:

"Later, I started using the Tube and trains too" [ULo16M2].

Several interviewees said that they were no longer scared of the police. Euromaidan' in Ukraine in 2014 also known as the Revolution of Dignity, indirectly contributed to this change. An active participant of 'London Euromaidan' explained:

"For the first half year when I saw police on the street, I was afraid. Here there are so many police sirens. Since 'Euromaidan' I am no longer afraid. Let me tell you a story. It was February and very cold. We were standing opposite to Downing Street gates. There were a lot of police. They approached us. To be honest I wish we had such police at home, in Ukraine. They were very friendly, knowledgeable, they knew where Ukraine was on the map, they knew that the capital of Ukraine was Kyiv, they were aware of the political situation in Ukraine, that Ukraine is a pro-European country. They probably found out all this during 'Euromaidan'. They asked us whether anybody was threatening us, maybe we needed a doctor. They were very supportive. One day I remember was very cold, we were standing there and

a policeman approached us and said: "You are jumping up and down, you are probably cold here, do you want to come to our police station to get warm". And we went there and got warm. One policeman had a sign with Ukrainian flag, another one learned how to say "Slava Ukraini" [it means "Glory to Ukraine"]. So after all these events at "Maidan" I am not afraid of the police" [ULo03M2].

In addition, the Euromaidan protests and Russia's aggression in Ukraine have done much to unite Ukraine and Ukrainians abroad and ignite feelings of national pride. After these events Ukrainians, including undocumented ones in the UK, were proud to show their identity and many of them were not scared of the police or immigration enforcement:

"I'm no longer scared of the police as I used to be at the beginning. I now openly go out in London in my vyshyvanka [a distinct traditional Ukrainian embroidered shirt] and sharovary [Ukrainian traditional bloomer trousers]. People see me and I feel fine about it" [ULo16M2].

Another interviewee from Manchester had a different reason not be afraid of the police or immigration enforcement. He like some other irregular immigrants bought papers, which allowed him to stay and work in the UK:

"I used to be afraid but now I have papers that "ring" [go] through the system so I kind of have nothing to worry about. I have real documents of a real person. It is just that person is back in Lithuania and has nothing to do with England. I am kind of him here" [UMa21M4].

Surprisingly, one Ukrainian lady from London who had already been detained before once because for using false papers also was not scared of immigration enforcement. She was aware of the risks of being irregular but did not want to use false documents again. She explained:

"I am not afraid. You are always afraid at the beginning when you only come. But now not. If I need to go home then I would go. I don't want to have false documents again because if they caught me second time..." [ULo07 F2].

Perception of immigration controls and raids

In our study we found out that irregular Ukrainians were very well aware of immigration controls in the UK. There was no single Ukrainian interviewee who had not heard about immigration enforcement. The vast majority of them (95%=39 persons) were aware or had heard of immigration raids and controls in the UK, very few respondents had

experienced workplace raids (1=2%) and two had been detained (2=5%).

A key thread running through the findings was that interviewees still considered life in the UK, including employment opportunities and rule of law, better than in their country of origin: “being an illegal in this country is still better than being legal in Ukraine” (ULo02F2). This explains the limited impact of the threat of enforcement on deterring irregular migration.

It was not surprising that migrants discussed immigration matters and one could hear a lot about raids, as illustrated by this quote from an interview with a male from London:

“I was lucky not to see anything like that. I think that God spared me. But I have heard so many times about raids at work. People tell each other. People I know and friends tell everyone when someone gets caught somewhere and is taken away. It gets into your head that, God forbid, this might happen to you. But well. If I get caught, they can only send me home. What else can they do?” [ULo15M4].

A female from London noticed that there were more talks about raids when Ukrainians shared a house. It led to anxiety among other irregular migrants:

“I never heard about raids from other people in the neighbourhood. It’s just where we used to live with that woman, because it wasn’t just two of us who lived there, there were other Ukrainians as well. They talked about people they knew, that someone somewhere had been taken away. It caused a bit of anxiety all round. When you do not hear about it, it’s nothing. You don’t think about it. I think it’s only our people [migrant community members] who talk about it” [ULo11F1].

Another male respondent from Manchester admitted that all these stories about immigration raids send panic through immigrant communities and put pressure on him:

“I heard other stories but I try not to listen too much. It’s too much pressure if you listen to all those negative stories” [UMa27M1].

Our study showed that irregular migrants were risk assessors constantly assessing and reassessing risks, as illustrated by this quote from the interview with another Ukrainian male from Manchester:

“I have heard about people being arrested when they worked through job agencies. That is why I do not know any Ukrainians who work through agencies now” [UMa32M3].

From the interviews with irregular migrants in London, it became clear that they know about places/districts of particular risk for them:

"I heard that there were checks on the underground but random ones" [ULo11F1].

"I would avoid the Ukrainian club; there are raids on the Ukrainian club. They could even come to the Church. Or if it is about fake marriage, they could come to the registry office. The registry office collaborates closely with the Home Office. Imagine, you are at the registry office, the doors are flung open, in come Home office officials in the middle of the ceremony, they grab the bride or groom and send them back home" [ULo02F2].

"I have heard that especially in Leyton there are many people from Eastern Europe. There is a Ukrainian food shop and off licence. There was a raid by the police and home office. They locked the door and did not let anybody in or out. They checked documents of everybody inside. They caught two illegal immigrants. I don't know whether they were Ukrainians. They could be from Moldova, I don't know. I think they were from Ukraine. They just took them to the detention centre" [ULo09M1].

Many Ukrainian irregular migrants believe that as white Europeans they are at lower risk in terms of checks/raids compared to 'dark skin' immigrants. A male respondent from Leister explained:

"I heard about immigration raids but I have never seen one. I was told they [immigration officers] shake down carwashes and petrol stations where Indians [used here as an umbrella term for Asian people] work. They [immigration officials] see a dark skin and get excited and they just go there and check up on the place. That is why I have never seen any Africans working in carwashes here. They know they are going to be checked out" [ULe39M1].

Similarly, an interviewee from Manchester said:

"I don't think they can detect me now. They detect those who cause problems. I don't cause any problems for anyone. I just go to work and come back home. I'm just like any of those Poles and Lithuanians who come here for work. How'd they know that this guy crossing the street is an illegal migrant? Unless you do something wrong. They're not interested in who you are or where you came from" [UMa36M1].

Ukrainians also referred to their 'good reputation' which helped to avoid risk.

“Maybe it’s just luck or maybe we have a good reputation and they [law enforcement authority] don’t target us for raids, unless you cause troubles, of course. They mainly check blacks and Asians” [UMa26M2].

The same interviewee observed that Ukrainians as white people were perceived like other Eastern Europeans by the immigration service:

“Our carwash has never been checked. Not that I know about. I would have heard about it by now if that was the case. I have not heard about it. But I think they [immigration service] do not come to our carwash because we are all white people. They do not know whether we are from Ukraine or some other Eastern European country so they just leave us in peace” [ULe39M1].

Where they had a choice, some Ukrainian migrants adopted a strategy of choosing work in sectors and geographical areas where they thought the authorities were less likely to investigate. Work in a family, private construction work, for example, were thought to be less risky than work on building sites, in hotels, restaurants or take-aways. Thus, those who could choose what they understood to be ‘safer’ types of jobs did so.

Several Ukrainian interviewees explained that work in informal private domestic work sector is ‘safer’ in terms of checks, controls and immigration raids:

“My employer has not been raided by immigration officers. I have only been working for one year on building sites, where this could happen. But most of my jobs are private” [ULo04M2].

“I have heard about the law enforcement officers catching people who work without permission in the UK. But it is when somebody is working for a company or an agency. Not if you’re working for a family. I have never heard about anyone working for families having any problems with law enforcement. I heard that hotels and restaurants used to be checked. But I don’t hear any of those horror stories now” [UMa28F1].

Bloch and McKay’s¹ findings on risk avoidance of irregular migrants from Bangladesh, China and Turkey were echoed in our research.

Many of our Ukrainian interviewees believed that ‘doing something wrong’ or ‘causing trouble’ might be a reason for immigration checks/controls and consequent deportation.

“I heard stories about people were caught and sent back home after they caused trouble or women having big problems after going to a hospital or

¹ Bloch A., McKay S. (2016). Living on the margins: Undocumented migrants in a global city. Bristol: Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1t8920p>

things like that. I also heard how people went to open a bank account and got caught because they were using IDs they had bought for work. They just wanted a bank account for their wages not to cheat on the bank, but they got caught and sent back home” [UMa27M1].

Several Ukrainian interviewees believed that it was unlikely that you would get arrested at your workplaces. Rather, the arrest would be caused by some ‘private problem’:

“It is usually stories about men causing a disturbance at home or in a public place and getting arrested and then sent back to Ukraine. I have never heard about any problems at the workplaces” [UMa36M1].

“In Manchester, our people get in trouble when they have a car accident or drive when drunk, or for other silly reasons like getting drunk and fighting at a barbecue, or when they don’t pay their medical bills. But I have never heard about anyone being taken away from their workplace” [UMa23M2].

Apart from workplace and home raids, one interviewee from Manchester mentioned another immigration enforcement action against irregular migrants:

“I heard that in the past they used to block people’s bank accounts and ask them to bring documents. But that was done at the banks not at the work places” [UMa23M2].

Those interviewees who had lived and worked in London in comparing London to other cities such as Manchester, Nottingham, Leicester, emphasised that in London one could hear a lot more about immigration enforcement controls.

“I heard a lot of stories when I was in London. Not so much here [in Manchester]. I don’t stay so close to the Ukrainian community here. I mean, I like them and have met a lot of good people here but I’ve sort of had enough of people who year after year get together and talk about the same things or only about their problems. I have a few good friends here but that’s about it. I now have Polish friends and Lithuanian friends as well as friends from other countries here. Maybe back when I was in London, I was sort of dependent on being close to our people. Here, I feel I miss them only socially” [UMa35F3].

Immigration raids on workplaces

On the question of workplace raids the majority of our interviewees said that they had heard a lot about them, especially in London:

“I lived in London for four or five months and I heard so many stories about our people being caught and sent back to Ukraine. They were all similar stories but I heard a new one almost every Saturday. People were raided in market places. People were raided at train stations. People were caught at work. Employment agencies were raided, checked for documentation and closed down. Building firms were checked. Take-away restaurants were raided and checked when customers were there. I heard a lot of stories like that” [ULe38M1].

Even though there was more talk about raids in London our interviewees also had heard about checks and arrests in other cities. For example, a male respondent from Manchester noticed:

“I have heard about agencies being checked and their businesses closed, and people being arrested. But it was like two years ago. I don’t know any agency personally. I just remember our people talking about it a lot about two years ago, and some of our migrant workers got caught up in all this. But I don’t know anyone personally who was caught at work” [UMa36M1].

The same respondent from Manchester admitted that many people he worked with before were also without papers. However, his firm did not experience any work raid:

“If immigration officers had come to any of the firms I worked for before I got borrowed documents, ‘they would’ve hit the jackpot. They would probably have run out of vans to pack us all in” [UMa36M1].

Another interviewee explained why he believed his employer’s construction site has never been raided:

“My site has never been raided. But this firm has been in the business for about nine years and they have never had problems. You see, [employer’s name] has standards. And he teaches you to stick to them and work to those standards. Health and safety comes first. Then it is cleanliness [environment]” [UMa37M3].

Another interviewee from Manchester believed that small construction sites where he worked could not be checked by immigration enforcement service:

“I have never seen any raids on any sites I worked at. But it’s a small company. Why would anyone be checking a small company?” [UMa29M1].

Some of our interviewees witnessed an immigration raid. A male respondent from Manchester shared his experience:

“I saw how they raided a place. I panicked because I thought they were after the entire street but they just went into one site, took a few people

away and left. Three small vans. I thought they'll come to ours too but they just took people from that other site and left. It was just a couple of houses away from where we were. It was so quick. Five minutes and they came out with four Asian men, packed them into vans and left. They could've come to us but they didn't" [UMa31M4].

Like Poles in Jordan and Düvell's study about irregular migrants¹, some Ukrainian interviewees believed that immigration officers would rather check non-European immigrants:

"They [immigration officers] see that there are too many Africans or Pakistanis working in one place and they go there and check the place out. They check out take-away restaurants, small hotels, cleaning agencies, petrol stations, shops at petrol stations and the car wash firms. They check anywhere they see Africans, Arabs or Pakistanis" [UMa37M3].

Almost all of our interviewees were well aware of sanctions against the employers who hire irregular migrants. Moreover, some claimed that the employers often knew 'when they will be raided/checked' [ULo07F2].

Ukrainians pointed to 'collaboration' between employers and employees:

"They [employers] could even let illegal workers know when there would be a raid. They don't want to be accused of hiring illegal workers" [ULo07F2].

Immigration raids on homes

Many of our interviewees had heard about home raids, witnessed them, but none of them had personally experienced a raid. Respondents often talked about houses being raided where several Ukrainians shared a house, as illustrated by one man from London:

"My husband witnessed a raid. One day they were repairing a house when suddenly a van came and stopped by a house opposite. Lots of officers jumped out of the van and surrounded that house. They were knocking on the door of that house and shouting something. I don't remember how it ended. But, thank God, it wasn't the house my husband was working in. It happened across the road from where he was. It was definitely the immigration service" [ULo17F1].

It was clear from several interviews that irregular migrants were very well aware of details of home raids, such as why and how it happened, or what was the usual time for home raid:

¹ Jordan B., Düvell F. (2002). Irregular Migration. The Dilemmas of Transnational Mobility. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 296 p.

“There were raids. A house where I moved from has been raided. In that case it all started from the hotel check. They found two Ukrainian women with fake documents in the hotel. Their address was at the house where I used to live. And they raided the house. At that time there were only two people at home, it was Saturday and everybody was at work. However, they were not deported. But any time be last time. They might send you to a special place where they detain illegals and then send you home” [ULo03M2].

“It was not very early, normally raids could be at 4 or 5 in the morning when people are asleep and do not expect it” [ULo03M2].

One of our interviewees from London told the story of witnessing a home raid when she shared a house with a couple. As a result, one of the girl they shared with was sent home:

“I heard stories how some market places were surrounded by the immigration services and a lot of people were taken away. Also, a young couple lived in the same house with us. Once, they went to visit their friends to celebrate someone’s birthday, and there was a raid on that place. They stayed overnight there after the celebration and the house got raided that night. The Home Office knocked at the door and started checking documents. Two of the guys who lived there were claiming asylum. They were later released. But two girls from that place were sent back home. One of them had lived in a room in a house we lived” [ULo18F2].

As mentioned before, irregular immigrants are risk assessors and as demonstrated below it applies also when they choose which house to rent:

“Some houses have a bad reputation. I mean, not because bad people live there, but because the police or immigration people have visited it. People are very careful not to live in houses that have a history of Home Office visits” [UMa36M1].

A similar response tendency ‘there are more workplace raids now’ was found when asking about home raids. One of our interviewees from London stated:

“People now talk about those raids and more people being caught and sent back home. Women I used to work with told me how a whole house full of migrants was surrounded once and everyone was taken away, and then all of them were sent back home. I wish there were less of those raids” [ULo17F1].

In general, our interviewees in London agreed that now there are more raids, more people are caught and deported.

IV. CONCLUSIONS

The risk of an irregular immigrant encountering an immigration officer, being arrested at the workplace or in the community and/or subsequently removed, is rather small. This is reflected by the qualitative interviews suggesting that feeling safe and being resilient are prominent features amongst the irregular immigrant population: 'I'm not afraid of anything' (ULo14F2). Nevertheless, Ukrainian irregular migrants suggest that immigration enforcement is perceived as omnipresent. Interviewees speculated about the main strategies of immigration enforcement and talked about the threat of raids, and some accounts suggest a kind of panic discourse within certain social networks. Some interviewees displayed high and constant levels of stress whereas others showed high levels of resilience. Irregular migrants were more likely to display stress at the beginning of their irregular position and became more resilient the longer they managed to stay in the UK. Though some also became stressed over time. However, they still considered life in the UK, including employment opportunities and rule of law, better than in their country of origin.

The interviewees were generally considering – or had already developed – strategies in terms of their residence, work, and other areas of their lives which they believed would help prevent detection. These included avoiding or leaving London, avoiding certain locations or neighbourhoods, large companies or construction sites, morning shifts or wearing work uniforms. Irregular migrants moved out of areas where immigration enforcement raids were observed, moved addresses under which they had previously been recorded, avoided addresses that had been raided before, avoided houses of other immigrants, hid IDs at different addresses, and avoided the London Underground. Many suggested avoiding trouble, or other actions which would draw attention to them, and not disclosing their precarious status to anybody.

The respondents distinguished between raids, detection, detention and removal. Several seemed more likely to be frightened by the prospect of being detained, whilst removal was perceived with mixed feelings. For some, the degree of concern depended on the duration of their residence in the UK, on what they had achieved in terms of savings, whether they could afford returning home, and on their family situation. Some perceived removal as being 'sent home' and some suggested they would take this as a chance to see their family. Others felt this would be a threat to their

family or other acquaintances and employers in the UK. Some inferred they would be coming back, and the one respondent who had experienced removal to Ukraine was back within a month and a half. The deterrent effect of immigration visits and enforcement were varied, with some taking the risk very seriously, while others saw enforcement as either a temporary challenge to overcome or simply an irritation.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА / REFERENCES

1. Bloch A., McKay S. (2016). Living on the margins: Undocumented migrants in a global city. Bristol: Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1t8920p>
2. Castles S. (2004). The factors that make and unmake migration policies. *International Migration Review*. Vol. 38. No. 3. pp. 852–884.
3. Castles S. (2010). Joint approaches to address irregular migration of vulnerable groups. *Migración y Desarrollo*. Vol. 8. No 15. pp. 43–74.
4. Jordan B., Düvell F. (2002). Irregular Migration. The Dilemmas of Transnational Mobility. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 296 p.
5. Düvell F. (2011). Paths into irregularity: The legal and political construction of irregular migration. *European Journal of Migration and Law*. Vol. 13. Issue 3. pp. 275–295. <https://doi.org/10.1163/157181611X587856>
6. Düvell F. (2011). The pathways in and out of irregular migration in the EU: A comparative analysis. *European Journal of Migration and Law*. Vol. 13. Issue 3. pp. 245–250.
7. Düvell F., Cherti M., Lapshyna I. (2018). Does immigration enforcement matter (DIEM)? Irregular migrants and control policies in the UK: Final report. Oxford, UK: Centre on Migration Policy and Society (COMPAS). URL: <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/DIEM-Irregular-Immigrants-and-Control-Policies-in-the-UK.pdf>
8. Spencer S., Triandafyllidou A. (2022). Irregular Migration. In: Scholten, P. (eds) *Introduction to Migration Studies*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-92377-8_12
9. Uehling G. (2004). Unwanted migration: Combating and unwittingly creating irregular migration in Ukraine. Working Paper No 109. Evaluation and Policy Analysis Unit United Nations High Commissioner for Refugees CP 2500, 1211 Geneva 2 Switzerland. URL: <https://www.unhcr.org/uk/research/working/416b98dc6/unwanted-migration-combating-unwittingly-creating-irregular-migration-ukraine.html>

Підписано до друку 20.07.2022. Замовлення № 9/11/22. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 100 прим. Формат 60x84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т С. Бандери, 8.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012